

CUVÂNT DE ÎNCEPUT

FLORIN HODOROGA
ALEXANDRU DĂRĂBAN

Scriem aceste rânduri cu sentimentul apartenenței la o comunitate veche și plină de vitalitate, în care s-au născut părinții noștri, înaintașii noștri. Vrem să credem că apariția acestei publicații să fie ca un act de identitate al Sângeorzului, cât și ca actualizare a unui proiect așteptat, poate, de prea mult timp. Elaborat, acum, la început, de doi autori diferiți, de vârste diferite, de domenii diferite, articolele și studiile ce vor fi publicate vor constitui, în principal, memoria recuperată a unei colectivități locale, cu istoria, civilizația, tradițiile și obiceiurile locale, cu credința lor neclintită de-a lungul veacurilor. Ne vom întâlni în paginile acestei publicații cu fii ai satului care au devenit adevărate valori pe tărâmul literaturii, muzicii, a culturii în general, dar și din alte domenii. Vom scoate din anonimat și vom da personalitate distinctă locurilor natale și oamenilor acestora. Căci, de cele mai multe ori, o comună, un oraș, nu înseamnă doar un spațiu delimitat administrativ. Este un univers complex, cu mentalități și comportamente specifice și asta, îndeosebi în Ardeal, unde procesul multiculturalității a fost extrem de dinamic, până și în mediul rural.

Sângeorzul-Băi (Românesc, Român, cum era menționat în documentele vremii) are o atare individualitate remarcabilă constituită în primul rând pe un trecut consistent. Exista aici o viață social-economică și politică structurată și activă, care va cunoaște, ulterior, o creștere constantă. Surprinzător este să constați în acest mediu afirmarea relativ timpurie a unei conștiințe politice, documentele vremii consemnând acest fapt, o mișcare de protest a celor din zonă față de trecerea la uniaticism sub conducerea lui Tănase Tudoran (viitorii Sfinți Martiri Năsăudeni) ori prezența la Marea Adunare de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. După Unire se consolidează o civilizație prosperă care nu a putut fi integral deteriorată sub regimul comunist. Exista aici, mai cu seamă, o profundă sensibilitate creștină și un sentiment al solidarității umane.

După evenimentele din 1989, când s-a trecut prin jertfe de vieți omenești, de la un regim totalitar, comunist, la un regim de libertate, de gândire și trăire, s-a simțit dorința de a reda mai fidel realitățile, trăirile, spiritul populației, dificilă în diferite perioade, cu toate tradițiile satului rupte de o bucată de timp din conștiința celor tineri, dar care trebuie să revină iar la ce a fost oarecând al nostru românesc și să nu se piardă în totalitate.

Prin scrierea unor articole și studii referitoare la istoria locală, cercetând arhivele și colecțiile de periodice din biblioteci, nu emitem veleitățile unor specialiști în domeniul istoriei sau al scrisului, ci ne gândim doar la dorința de a se cunoaște trecutul vetrei noastre strămoșești (cu bune și cu rele) și că ar putea fi un început pentru alții de a completa acest demers cu date și informații noi.

CREDINCIOȘIA ARDELEANULUI¹

PREOT ILIE I. IMBRESCU

Dumnezeu l-a hărăzit cu multe daruri. Nu-l poți cunoaște ușor, pentru că știe să tacă. Își pleacă fruntea îngândurată spre adâncime, dar nu se pleacă nimănui. Celor sprinteni la vorbă le pare greoi, pentru că nu se grăbește a grăi. Dacă socotește că trebuie, își spune părerea după ce cugetă cu temei. Totuși este cu sufletul pururea deschis, pentru că nu știe să mintă. Viața, pentru el, este o taină pe care o ia în serios. Pune gravitate în tonurile ei și o înveșmântează cu drag în poezie. Când te privește, ochii lui sunt sfredel și totodată melancolie. Pentru că vrea să afle potrivă și alean în sufletul pe care ți-l cere tovarăș de luptă. Și la bucurie și la durere. Știe să muncească, știe să cânte, știe să se bucure, știe să plângă, dar, mai ales, știe să se roage – pentru că știe să creadă.

Ardeleanul nu glumește cu rânduiala lui Dumnezeu. Pentru el, lumea este lucrarea mâinilor lui Dumnezeu, precum grăiește Scriptura. Iar Scriptura este cartea Domnului, pe care o soarbe cu același foc cu care își geme rugăciunea când îngenunchează înlăcrimat și ferit de ochii altuia. Din această adâncă putere își varsă văpaia inimii pe buza fluierului, cu care își poartă oile la iarbă, la izvor și la soare. Nu te poți apropia de el cu ispită de zeflema, pentru că își încruntă numaidecât tăcerea în sprâncene și-și încleștează mânia în mâna cu care ridică autoritar toiagul lui ciobănesc. Pe dușmani mai întâi îi vâra în canonul spaimei cu răbdarea lui de pustnic și apoi îl doboară cu un cutremur, când își dezlănțuie împlinirea poruncii de la craii lui. Pentru că el socoate ca dușmani ai lui pe vrăjmașii legii și dreptății lui Dumnezeu. De aceea, Ardeleanul nu poate fi înfrânt niciodată. Pe el îl înalță smerenia cu care se pleacă numai înaintea lui Dumnezeu.

¹ Preot ILIE I. IMBRESCU, *V-am scris vouă tinerilor ! – gândurile și încercările unui preot mărturisitor*, București, 2011, pp. 377-378; „Înălțarea”, Anul I, Sibiu, nr. 1, 1 ianuarie 1941.

ÎNCEPUTURILE COMUNEI SÂNGEORZ-BĂI²

IUSTIN SOHORCA

Călătorul ce vine dinspre SUD, după ce a străbătut defileul *Strâmturile*, de la *Podul Prisăcilor* zis *Podul Ros* până la cantonul CFR, o distanță de aproximativ 1 km. și jumătate, ajunge într-una din cele mai largi lunci de pe valea Someșului Mare, cursul superior. În această luncă se extinde actuala comună Sângeorz-Băi, străjuită de jur-împrejur, la EST cu *Pleșa* și *Coasta Morii*, la SUD cu *Cociorva*, la VEST cu *Muncelul* și la NORD cu *Glimeile*, cu *Podurile* și cu *Tabăra*.

Atât dealurile înconjurătoare, cât și aproape toate dealurile aparținătoare de hotarul comunei, inclusiv versantele munților, respectând zonele corespunzătoare de altitudine, au fost acoperite de codri seculari, oferind nenumărate poieni, luminișuri, fânețe și pășuni bogate, precum și izvoare de ape cristaline și ape minerale.

Acești codri au dispărut rămânând numai amintirea lor. În adevăr, sătenii bătrâni pomenesc de case construite cu bârne scoase din pădurile de pe dealurile imediat apropiate.

Pe măsura dispariției pădurilor, în multe locuri, secau izvoarele de mică adâncime, rămânând runcuri și jgheaburi sterpe, terenuri râpuite și ici-colo izvoare de apă din adâncimi mari. Astfel se lărgea hotarul comunei; locurile pădurilor deveneau terenuri arabile, căci, populația pe lângă păstorit se îndeletnicea și cu plugăritul, care se dezvoltă încet-încet.

Au mai rămas ici-colo pâlcuri mai mici de păduri, devenite proprietăți individuale și comunale, care astăzi sunt controlate de stat.

Lungul și latul hotarului, inclusiv munții, au atins limitele care dăinuiesc și astăzi.

Primele așezări omenesti au fost în partea de EST a luncii, pe câteva ridicături mici, așa numite *Pe sub Coastă*, apoi spre NORD pe *Rogină* și puține spre VEST, pe *Valea Borcutului*. Aceste așezări în curs de dezvoltare au fost conturul comunei actuale.

Întemeierea comunei s-a făcut de către trei categorii de oameni:

1. *Băștinașii*. Originea acestora se pierde în negura trecutului. Sunt însă persoane care susțin că se trag din dacii nesupuși romanilor cuceritori și care s-au refugiat prin părțile muntoase din Nordul Ardealului.

În adevăr, sânt familii cu nume neobișnuite în alte părți, de exemplu Ogâgău, Gogotă ș. a., cuvinte ale căror etimologie este nedefinită și necercetată. De necrezut, dar cu puțință!

² Prima ediție apărută sub auspiciile Cercului "Plaiuri născădane și bistrțene", Cluj- Napoca, 1986, împreună cu *Jurnal de front*, după manuscrisul găsit de Teodor Tanco la muzeul din Sângeorz-Băi; a fost reeditată de postul de radio *Someș*, administrator Traian Ogâgău, sub îngrijirea lui Domide Filip Cornel, 2011, pp. 10-15.

Nu este prea exagerată presupunerea ca între băştinaşi să fie şi urmaşi de ai altor popoare, dispărute, care au stăpânit Ardealul înaintea romanilor şi a dacilor. Astfel au fost: *agatârşii*, în ţara cărora nu se putea intra de frica unor „muşte” (se ocupau cu albinăritul); *bastarnii* din nord-estul Ardealului, care au dat munţilor noştri numele de *Alpii bastarnici*; *carpii*, după numele cărora munţii poartă astăzi numirea de *Carpaţi* ş. a. (Vezi Historich-geographischen Atlas der Welt, zum Schulgebrauche, bearbeitet und mit erläutern den Bemerkungen begleitet von H. Kispert, Weimar, Geographisches Institut F. H. Arnd. 1868, pag. 14 şi 15, planşele XV şi XVI).

2. *Imigranţii*, care venind de la şesuri în căutarea păşunilor bogate, unii se stabileau definitiv la noi, alţii erau flotanţi. Aceştia din urmă veneau primăvara în pragul sărbătorii *Marelui Mucenic George* (Sângeorz) şi plecau toamna pe la sărbătoarea *Sf. Mucenic Dumitru* (Sâmedru).

Acest du-te-vino repetat ani de-a rândul a dat naştere obiceiului păstrat până în zilele noastre, cu persoanele de serviciu (servitorii etc.) să intre la slujbă la Sângeorz şi să iasă la Sâmedru sau invers.

A făcut mare vâlvă sosirea din partea răsăritului a unei cete de oameni străini, după vedere vânători, sub conducerea şi ascultarea unui anumit Dan, care s-au stabilit între băştinaşi, la poalele codrului de pe *Pleşă*, ocupând ambele maluri ale vălicei ce-i poartă azi numele de *Valea lui Dan*.

Aceşti oameni au venit ori ca refugiaţi, ori ca vânători urmând sau dibuind vreun vânat mare, dar faima lor, răzbătând veacurile a ajuns aproape de zilele noastre, mai ales în lumea vânătorească.

O convorbire ocazională a doi săteni bătrâni, decedaţi de vreo 60 de ani şi care atunci erau aproape octogenari, amândoi vânători pasionaţi, Roman Ogâgău şi Simion Jarda zis al Vamăşului, zis Hrişcău, dă dovadă de existenţa lui Dan pe meleagurile noastre.

Odată, cum mergeau aceşti bătrâni la vânătoare, încetinel, cu „ştiurţurile” (puşti scurte cu cremene) subsuoară, la un popas, ajungeau la pomenirea lui Dan:

„Măi Simioane, mai aduci-ţi aminte tu de povestea lui Dan, rămasă de pomenire din moşi-strămoşii noştri? Se zicea despre el că atunci când pleca la vânătoare către Moldova se îmbrăca cu haine ca în sărbători. Pe sub cămaşă îmbrăca un „laibăr” ca de lănturile, apoi cămaşa înflorată şi alte laibăre din piele de căprioară, cu pantalonii pe picior, încălţat cu ciubote roşii cu pinteni; că avea părul crescut până pe umeri şi că avea barbă?”

„Ehei, măi Romane, pe vremea aceea erau altfel oamenii! Se mai zicea despre el şi despre oamenii lui, că în afară de armele de vânat, cum erau pe vremea lui, mai aveau câte un toporaş, cu coadă lungă, cu un cui în capăt, şi în loc de muchie, toporaşul avea un bont de fier ascuţit. Pesemne, şi de bună seamă că toporaşul le ajuta la apărut, dar mai ales la urcuşurile pe cele mai hâde râpi şi pe căţini...” (Povestire după legenda auzită de la săteanul Al. Ogâgău).

Sporindu-se numărul familiilor și al sufletelor și neîncăpând sau negăsind locuri potrivite de așezat pe terenurile vechi, ei au coborât în adevărata luncă, pe ambele maluri ale Someșului.

Aici, în grupuri de familii și de rudenii, au ocupat locurile convenabile, conturând pe încetul extinderea comunei actuale. Grupuri de acestea se pot observa și astăzi.

Ca organizație civilă locuitorii își alegeau un „staroste” (primar) și câțiva sfetnici care aveau menirea să împlinească poruncile și să fie judecători împricinaților.

Pentru satisfacerea trebuințelor sufletești erau cercetați de niște călugări ambulanți, dintre care, de la o vreme, unul sau poate mai mulți s-au stabilit definitiv între poporenii comunei. Serviciile religioase se făceau în limba slavonă în localuri anume amenajate, dar ale căror urme nu se cunosc.

Cea dintâi chestiune pe care au lichidat-o a fost zăgăzuirea crengăturilor despărțite din Someș, care brăzdau răzlețe lunca și în caz de povoaie făceau mari pagube.

Starostele da sfatul și porunca, cam așa: „Oameni buni, haideți la lucru să îndreptăm apele pe o singură scurgere!” – iar ca îmbărbătare le zicea „nici un element al naturii nu este mai ascultător ca apa căci ea curge pe unde este îndreptată de om.” Sătenii, spre binele lor, ascultau fără împotrivire și fără murmur îndemnul și prin îndiguiri și construire de așa numitele „cepturi” (un fel de baraje), dădeau apei direcția voită, iar bătrânul Someș, bucuros că își vede odraslele adunate la sânul său de părinte, scornea și își adâncea albia croită și stabilită de om.

Pentru comunicația interioară, în comună s-au construit ulițe, cam cotite, dar statornice, care există și azi.

Comunicația cu exteriorul, făcând legătura între localitățile de pe Valea Someșului se făcea deocamdată pe vechiul drum, construit în timpul întemeierii comunei, după începutul exploatării minelor din *Rocna* (vechiul *Ruconium*).

Acest drum intra în hotarul comunei noastre, venind din sus în jos, la *Valea Cabeii* și se ținea departe de Someș tot pe dreapta lui, la locurile ferite de inundații, atingând poalele următoarelor dealuri: *Tarnița Faifărului*, *Tarnița lui Florău*, *Valea Glodului* și a *Teișului*, pe sub *Podereie* și *Dealul Ursului*; ajuns la râul *Cormaia* o lua 300-400 de m. în susul apei, unde trecându-i vadul și înconjurând spre EST *Gruia Cormăii* intra prin *Calea Neagră* în *Sub Scărișoară* și atingând *Coasta Șorobetii* (unde este cariera de piatră) se urca pe *Pietriș*; de aici cobora în *Ulița Taberii* (*Între Garduri*) și urmând puțin spre SUD, cotea spre VEST și trecând pe sub cimitirul *Tabăra* devenea strada principală a părții din comună *Pe Rogină*, atinge *Podurile* (Tăul Donei) și *Glimeea* și înaintând iar spre SUD, pe sub *Mal*, trecea vadul *Văii Borcutului*, înainta pe sub *Muncel* și pe sub *Delușel*, sărea vădulețul *Văii Cuților*, înconjura dealul *Cociorva* și atingând *Pripoarele* înainta tot spre SUD prin defileul *Strâmturile*, sărea peste vadul *Prisăcilor* și în *Veneș* părăsea hotarul comunei noastre.

În vechime, pe drumul acesta se transportau minereurile din minele Rodnei, împachetate în desagi de piele, încărcăți pe cai sau pe telegi cu două roate, neferecate.

Drumul acesta, urmele căruia se mai cunosc din loc în loc, s-a desființat prin părăsire, luându-i locul șoseaua actuală, numită, după vremuri, vicinală, de țară sau șosea națională.

DATE GEOGRAFICE DESPRE SÂNGEORZ-BĂI³

IUSTIN SOHORCA

RELIEFUL

Hotarul comunei Sângeorz-Băi este muntos, deluros și foarte puțin șes. El se mărginește la est cu hotarul măgurenilor (Măgura-Ilvei), cu al poienarilor (Poiana-Ilvei) și cu al măierenilor (Maieru), la sud cu al ilvenilor (Ilva Mică), la vest cu al feldrihanilor (Feldru) și cu al luncanilor (Parva), iar la nord cu munții comunei noastre.

Suprafața totală este de 14. 366, 41 hectare și reprezintă teren și lot.:

Arabil	972, 97 ha.	Zootehnie	3941, 38 ha.
Fânaț	2532, 72 ha.	Silvicultură	5819, 36 ha.
Pășuni	4609, 44 ha.	Agricultură	1000, 00 ha.
Livezi	19, 70 ha.	Comunicații	25, 64 ha.
Păduri	5923, 49 ha.	Sănătății	19, 19 ha.
Neproductiv	278, 92 ha.	Neproductiv	207, 26 ha.
Constr. Clăd.	29, 17 ha.	Pășune	3353, 58 ha.
TOTAL	14, 366, 41 ha.	TOTAL	14. 366, 41 ha.

Terenul arabil se seamănă cel mult cu porumb și ovăz și mai puțin orz, grâu, secară, cartofi, câneapă, in.

APELE

Toate văile și vălicelele din hotarul comunei Sângeorz-Băi, luate în ansamblu, aparțin bazinului Someșului Mare, cursul Superior. Acest râu izvorăște din muntele *Rotunda*, masivul Munților Rodnei, străjuit și în preajma Ineului.

În comuna Sângeorz-Băi vine dinspre est, dar la intrare în vatra comunei, izbindu-se de *Coasta Morii* se îndreaptă și ținând direcția spre sud, traversează în fugă satul, împărțindu-l în două.

În cuprinsul hotarului, dinspre malul drept se alimentează, sporindu-și debitul, cu următoarele râuri, văi și vălicele, împreună cu afluenții lor:

1. *Valea Cabeii* izvorăște din cătinul⁴ *Porcoaia*

³ *Ibidem*, pp. 79-105 (vezi nota 2).

2. *Valea Glodului* izvorăște din vârful *Răcicișului*

3. *Râul Cormaia* izvorăște din *Mlaștinile Bichigenilor*, fiind lung de 24 de km, are următorii afluenți:

- I. *Izvorul Seucii* izvorăște din *Sub Sinai*
- II. *Izvorul Laptelui* izvorăște din *Dosul Gergelului*
- III. *Izvorul Tufilor* izvorăște din *Dealul Stânii*
- IV. *Izvorul Crucilor* izvorăște din *Sub Cruci*
- V. *Izvorul lui Urdei* izvorăște din *Fața Urdei și Tarnița Șoimului*
- VI. *Izvorul lui Florău* izvorăște din căținul *Jireada*
- VII. *Valea Pietrelor* izvorăște din *Izvorul Hașmelor și Grajd Cald*, din vârful *Gergeleului* (*Nedeia Jăranului*)
- VIII. *Valea Vinului* izvorăște din *Izvorul lui Surduc (Pistrela)*
- IX. *Izvorul Rău* izvorăște din *Poiana Cucului*
- X. *Izvorul Bîrledului* izvorăște din *Papău*
- XI. *Izvorul Benții* izvorăște din *Groapa Hornarului*
- XII. *Izvorul Bradului* izvorăște din *Groapa Frasinului*
- XIII. *Izvorul Fântânii* izvorăște din *Piatra lui Ilos*
- XIV. *Izvorul Sec* izvorăște din *Sub Muncele*
- XV. *Izvorul Porcăreț* izvorăște din *Dintre Muncele*
- XVI. *Valea Rea* izvorăște din *Dosul Bortii*
- XVII. *Borcutul* izvorăște din *Sapa Borcutului*
- XVIII. *Izvorul lui Clipotă* izvorăște din *Panganet*
- XIX. *Valea Pleșilor* cu *Valea Prelucii* izvorăsc de *Sub Preluci*
- XX. *Izvorul Șurii* izvorăște din *Jghiabu Bâlții*
- XXI. *Izvorul Dobașului* izvorăște din *Dealul Crețului*.

Toate izvoarele și văile înșirate de la nr. I-XXI sunt afluenții *Cormăii* dinspre malul stâng, iar cele ce urmează dinspre malul drept, din sus în jos:

- I. *Izvorul Sălăuanului* izvorăște din *Scăricea*
- II. *Izvorul Mesei* izvorăște din *Fața Mesei*
- III. *Izvorul Prelucilor* izvorăște din *Tarnița Bătrână*
- IV. *Izvorul Colții* izvorăște din *Scărișoara Rebrei*
- V. *Izvorul Fântânii* izvorăște din *Vârful Detunății*
- VI. *Izvorul Detunății* izvorăște din *Tarnița Detunății*
- VII. *Izvorul cu Câmpu* izvorăște din *Vârful Crăii*
- VIII. *Izvorul lui Ciopac* izvorăște din *Fundul Pornelii*
- IX. *Izvorul lui Bigion* izvorăște din *Poiana Stăncii*
- X. *Izvorul Cheilor* izvorăște din *Poiana Stăncii*

⁴ *Cățin*, denumire populară pentru stâncă

- XI. *Valea Oarghii* izvorăște din *Poiana Roșie*
- XII. *Valea Măgurii* izvorăște din *Tăul Luncanilor*
- XIII. *Izvorul lui Puițău* izvorăște din *Vârful Măgurii*
- XIV. *Izvorul Cornii* izvorăște din *Vârful Măgurii*
- XV. *Izvorul lui Diliban* izvorăște din *Vârful Măgurii*
- XVI. *Valea Custurii* izvorăște din *Dealul Locurelelor*
- XVII. *Valea Tătarilor* izvorăște din *Sub Tarnița lui Mărcuș*
- XVIII. *Izvorul Creții* izvorăște din *Vârful Măgurii*
- XIX. *Izvorul Cheilor* izvorăște din *Sub Jîlea*
- XX. *Izvorul lui Mărcuș* izvorăște din *Dealul lui Mărcuș*
- XXI. *Izvorul Curecilor* izvorăște din *Fața Dușilor*
- XXII. *Izvorul Iepuroaiei* izvorăște din *Tarnița lui Indreasă*
- XXIII. *Valea Moldișului* izvorăște din *Vârful Dușilor*

După unirea tuturor izvoarelor și văilor arătate de la nr. XII-XXIII curg sub numele de *Cormăița*.

Se continuă cu afluenții din dreapta Someșului:

- 4. *Valea Conța* izvorăște din *Fața Dealului*
- 5. *Valea Borcutului* formată din următoarele văi și vâlcele:
 - I. *Valea Zarțului* izvorăște din *Tarnița Golii*
 - II. *Valea Scândurelelor* izvorăște din *Poiana Scândurelelor*
 - III. *Valea Negraii* izvorăște din *Poiana Scândurelelor*
 - IV. *Valea Varului* izvorăște din *Poiana Scândurelelor*
 - V. *Valea Perșa* izvorăște din *Poiana Scândurelelor*
 - 6. *Valea Runcului* izvorăște din *Dealul Golii*
 - 7. *Valea Mare* izvorăște din *Vârful Frăsinușului*
 - 8. *Valea Cuților* izvorăște din *Tarnița Cucureasa (Bodârla)*
 - 9. *Valea Mihuții* izvorăște din *Secături*
 - 10. *Valea Tatălui* izvorăște din *Buhăiescu*
 - 11. *Valea Prisăcii* izvorăște din *Dealului lui Hornău*

Urmează scurtii afluenți dinspre malul stâng al Someșului, care n-au afluenții lor:

- 1. *Valea lui Dăgid* izvorăște din *Tarnița Napului*
- 2. *Valea Plopului* izvorăște din *Vârful Ușorului*
- 3. *Valea Ștezii* izvorăște din *Poiana Mărului*
- 4. *Valea Butucelii* izvorăște din *Dosul Pleșii*
- 5. *Valea lui Dan* izvorăște din *Vârful Coșărcii*
- 6. *Valea lui Bucur* izvorăște din *Vârful Gezuniilor*
- 7. *Piola Ciontii* izvorăște din *Dosul Văii Largi*
- 8. *Valea Largă* izvorăște din *De la Iluani*
- 9. *Valea Luncii* izvorăște din *De la Iluani*

ŞESURI

În hotarul comunei Sângeorz-Băi nu sunt şesuri întinse propriu-zise, ci numai lunci şi luncuţe formate din foste şi actuale terenuri inundabile, pe lângă văile care le brăzdează şi le străbat. Astfel de lunci, remarcând pe cele mai principale, sunt următoarele:

1. Pe ambele maluri ale Someşului, de sus în jos:
 - I. *Şesul Cabeii* (arabil şi fânaţ)
 - II. *Zăvoiul* (fânaţ şi păşune)
 - III. *Scărişoare* (arabil)
 - IV. *Sub Scărişoară* (arabil)
 - V. *Vatra comunei* (clădiri şi grădini arabile)
 - VI. *Râtul Morii* (arabil şi fânaţ)
 - VII. *In Loze* (arabil şi fânaţ)
 - VIII. *După Strâmturi* (arabil şi fânaţ)
2. Pe ambele maluri ale Cormăii, de sus în jos:
 - I. *Luncile Beldii* (fânaţ şi păşune)
 - II. *Lunca lui Lazor* (fânaţ şi păşune)
 - III. *Lunca lui Inaşcău* (arabil şi fânaţ)
 - IV. *Lunca lui Bigion* (fânaţ şi păşune)
 - V. *Lunca lui Suflău* (fânaţ şi păşune)
 - VI. *După Cormaia* (arabil)
3. Pe ambele maluri ale Văii Pleşelor, de sus în jos:
 - I. *Lunca Mărului* (fânaţ). Aici a fost mănăstirea Pocrov.
 - II. *Lunca Pleşilor* (arabil şi fânaţ)
4. Pe ambele maluri ale Cormăiţii:

Lunca lui Căntău (arabil şi fânaţ)
5. Pe lângă Conţa:

Rogina (o parte a comunei, grădini şi fânaţ)
6. Pe ambele maluri ale Văii Borcutului:
 - I. *După Gin* (vin) (arabil şi fânaţ)
 - II. *După Borcut* (arabil)
 - III. *Pe Lazuri* (arabil şi fânaţ)

Pe locurile arabile se cultivă cu deosebire porumb, puţin grâu, cartofi, şi în capetele lor cânepă şi in. În porumbişti se mai cultivă fasole (intercalată) şi floarea soarelui.

Primăvara, înainte de arat şi toamna, după recoltatul produselor şi căratul lor, aceste locuri se folosesc în comun de către săteni, ca păşuni.

DEALURI

Dealurile din hotarul comunei Sângeorz-Băi aparțin de 4 bazine principale, împărțite în grupuri mai mici, străbătute de văile care le despart.

1. Bazinul Someșului cu grupurile din dreapta:

I. Grupul *Valea Caba*: *Dosul Cabii, Dealul Cabii, Tarnița Faifărului, Tarnița lui Florău, Tarnița lui Cimbrău, Vârful Răcicișului.*

II. Grupul *Valea Glodului*: *Osoiul, Plopchișul.*

III. Grupul *Gura Cormăii și Pe lângă Someș*: *Sub Scărișoara Cormăii, Podurile Cioarelor, Pe Poduri, Pietrișul, Tabăra.*

IV. Grupul *Valea Teișului*: *Podereiele, Dealul Ursului.*

V. Grupul *Valea Conța*: *Pe Conța, Glimeile.*

VI. Grupa *Gura Văii Borcutului*: *Muncelul, Sub Delușel, După Delușel, Cociorva.*

VII. Grupul *Valea Cuților*: *Dealul lui Ciocan, Dealul lui Loginău, Dealul Hehorii, Runcul Știopului.*

VIII. Grupul *Pe lângă Someș*: *Pripoarele, Cucureasa, Coastele Strâmturilor, Rîmetea, Groapa lui Hornău.*

IX. Grupul *Valea Lupului*: *Secătura.*

X. Grupul *Valea Prisăcilor*: *Coasta lui David, Veneșul.*

2. Bazinul Someșului cu grupurile din stânga:

I. Grupul *Valea lui Dăgid*: *Dealul lui Grigore, Lutăriile, Poiana Pușcașului, Dealul Ușorului, Izvoarele Pîsii.*

II. Grupul *Valea Plopului*: *Dealul Plopului.*

III. Grupul *Pe Lângă Someș*: *Jghiabul lui Hoanăs, Podeiul, Bugnitoare, Coasta Morii.*

IV. Grupul *Valea Ștezii*: *Dâmburile Pietroase, Poienile Beldii, Poiana și Dealul Șireșului, Sforac, Poiana Mărului, La Ulșor.*

V. Grupul *Valea Butucelii*: *Dosul și Vârful Pleșii, Smeiștea, Poiana Tălharilor, Coșarca, Pleșa.*

VI. Grupul *Valea lui Dan*: *Vărarul, Podul Prăjii, Jghiabul Tisei, Runcul Fățului, Prihodiștea, Tarnița Rudelor.*

VII. Grupul *Valea lui Mironău*: *Dosul lui Malin, Huciurelele, Sub Huciurele, Dealul Hîgii, Hîga.*

VIII. Grupul *Valea lui Bucur*: *Gezuniile, Dealul Opcină, Dealul Tăpălăgii, Părăul lui Horotău, Dosul Văii Lărgi.*

IX. Grupul *Valea Lărgă*: *Dealul Iluanilor, Coastele Luncii.*

X. Grupul *Către Apa Poienii*: *Giurgeasa, Runcul Leții, Cortizul, Dealul lui Bărbău, Ulmul, Dosul Huhului, Dealul lui Ciocan, Dealul Buți, Ușorul, Smîra.*

3. Bazinul Cormaia cu grupurile din dreapta:

I. Grupul *Lângă Cormaia*: *Podereiul și Moara Nemțelii, Dealul lui Ciopac, Poienile Tomii, Izvorul lui Bigion, Poiana Stăncii.*

II. Grupul *Izvorul Cheilor*: *Poiana Vămașului, La Coteț, Runcul lui Buzdugan.*

III. Grupul *Valea Oarghii*: *Sălha Oarghii, Dealul Oarghii, Poteca Hehii, Runcul, Poienile și Părăul lui Iohaș, Sapa Cioteanului, Zăpodea, Runcul Arghii, Jgheabul Căului, Jgheabul Fleaschii, Jgheabul Cușchii, Jgheabul Irinii, Ciumegitura Podului.*

IV. Grupul *Pe Lângă Cormaia*: *Coasta Ploilor, Sub Pogor, Calea Neagra, Pătăriile, Podurile Ceterii.*

4. Bazinul Cormaia cu grupurile din stânga:

I. Grupul *Pe Lângă Cormaia*: *Poiana lui Florău, Vașca, Dealul Pietrelor.*

II. Grupul *Valea Pietrelor*: *Buza și Dosul Buzii Dealului.*

III. Grupul *Lângă Cormaia*: *Cormaia Găborenilor, Cățânelui Coman, Cormaia Țoghii, Sub Cormaia, Jgheabul Covătarului, Panganețul, Chihârnaia, Fața Cârcanilor, La Steenari, Runcul lui Jalotă, La Mal, Runcul Morii, Jgheabul Fichii, În Pleș, Poteca lui Prescure, Runcul Corbului, Arșița și Zăpodea Condrii, Runcul lui Inășcău, Runcul și Podereiele Vilichii, Prisloapa și Dosul Crețului.*

IV. Grupul *Valea Vinului*: *La Brad, Dealul Borții, Groapa Sătească, Poienile Hîruții, Poiana lui Șarmaric și a lui Ogâgău.*

V. Grupul *Valea Pleșilor*: *Runcul Mănăstirii, Dealul Căndălii, Perii lui Mihalca, Runcul Rău, Jgheabul lui Ciuculin, Dealul lui Gabor, Șeștina, Butucii Bughii, Cățânelui Porcoit și Săcătura.*

5. Bazinul Cormăiții cu grupurile sale:

I. Grupurile *Valea Măgurii*: *Măgura, Runcu Butucean, Runcu Crusturii, Dealul Crusturii, Dealul Plopenilor, Locurelele, Dosul Gârciului, Dealul lui Mărcuș, Dealul lui Clipotă, Prihodiștea Țîlii, Dealul Uciuchii, Dealul Căului, După și Vârful Dealului, În Dos.*

II. Grupul *Valea Moldișului*: *Fața și Dosul Cormăiții, Prisloapa, Pomcea, Runcul Irinii, Runcul Vameșului, Dosul Babii, Sub Iovu, Dealul lui Donisă, Jgheabul Râpii, Runcul lui Diliban, Runcul lui Căntău, Izvorul lui Mărcuș, Dealul Balichii, Poienile lui Precup și Izvorul Creții.*

III. Grupul *Valea Țătarilor*: *Izvorul Teilor, Piatra Utalii, Poienile lui Diliban, Poienile lui Catarig, Măgura Fătului, Poienile lui Nistor, Poiana lui Mironău.*

6. Bazinul Conța cu grupa sa unică:

Grupa Conța: *Conța, Conul Dealului.*

7. Bazinul Valea Borcutului cu grupele sale:

I. Grupul *Valea Tatălui*: *Ciocini, Sub Deal, Fața Dealului, Staniștea, Dâmbul Urdii, Fața și Dâmbul Leordii, Prihodiștea, La Podeț, Vârful Pragului, Buhăiescu, Secături, Gruicul Borcutului, Fața Gruilui și După Borcut.*

În afară de cele spuse până aici mai sunt câteva dealuri mai mici aproape intravilane pe vâlcele de După Borcut, pe care se ramifică o parte a comunei. În fine, altele, la depărtări mari, mărginașe cu comunele Feldru și Parva spre vest.

MUNȚII

Din timpuri străvechi, deodată cu primele conturări ale sale, comuna Sângeorz-Băi, a fost stăpâna și proprietara absolută a munților din apropiere, care și în prezent fac parte din hotarul ei. Acești munți se îngemănează formând un grup de 8 unități, ușor accesibile. Ei sunt despărțiți prin mici curmături de teren, prin jgheaburi și păraie, iar trecerea de pe unii pe alții se face pe plaiuri, circulația putându-se face pe jos, călare, iar pe unele locuri, chiar cu telegi de car.

Munții aceștia sunt situați în bazinele râurilor și văilor Cormaia, Valea Vinului, Valea Pleșilor și Someș, în partea nordică a comunei. Ei sunt următorii:

I. Munții din hotarul comunei:

1. *Muncelul*, circa 800 metri altitudine, se mărginește:

La Sud: Cu *Porcoaia*, hotarul comunei, *Sestina*, *Mesele*, *Jgheabul lui Drăghici*, *Creierii Prelucilor* și *Preluca*.

La Est: *Groapa Măierenilor*, *Fața Prelucii* și *Între Munceluri*.

La Nord: *Izvorul lui Porcăreț*, *Jghiabul Prelucii*, *Jghiabul Lăzărichii*, *Piatra Grăitoare* (cu ecouri clare și repetate), *Porcărețul*, *Izvorul Sec*, *Dealul Așteptat*, *Izvorul Fântâniei*, *Piatra lui Ilos*, *Jghiabul Fericii*, *Dealul Bumbenilor*, *Jghiabul Prislopului*, *Prislop*, *Prislopașul*, *Sălășii*, *Dosul Bortii*, *Coturile Bortii* și *Valea Rea*.

La Vest: cu *Ulmul*, *Groapa lui Mihalcă*, *Bărții*, *Dealul Borții*, *Jghiabul Crețului*, *Jghiabul lui Malin*, *Cotul Cormăii* și *Dealul Cornului*.

2. *Poienile*, circa 1200 metri altitudine. Margini:

La Sud: *Muncelul*, *Poiana Cucului* (al comunei Bichigi, se zice că un preot din comuna noastră l-a dat ca zestre la căsătorie unui bichigean).

La Est: *Hotarul Măierenilor*.

La Nord: cu *Muntele Rabla*.

La Vest: cu muntele *Dosul Grajdului* al comunei Sângeorz-Băi.

Părțile versanților:

La Sud: *Leagănul*, *Pripoarele*, *Dealul Surducului*, *Sub Cățâni*, *Dealul lui Mihai* și *Surducul*.

La Est: *Dealul Pomnițelor*, *Coturile*, *Dealul Borti* și *Vidăreasa*.

La Nord: *Izvorul Budac*, *Asupra Molizilor*, *Dosul Corhamului* și *Nedeia Poienilor*, cu *Drumul lui Beneș*.

La Vest: *Gropile Pistreliei*, *Pisterelele*, *Izvorul Bichigenilor* și *Poienile*.

În timpurile străvechi, pe *Nedeia Poienilor*, mărginașă și contopită cu *Nedeia Țăranului* din muntele vecin, *Dosul Grajdului*, se țineau bâlciuri identice cu târgurile de pe Muntele Găina, din munții Apuseni, din Țara Moșilor. Locurile acestea erau potrivite pentru acest scop fiind ușor accesibile din toate părțile, în adevăr târgurile erau cercetate dinspre nord de maramureșeni, dinspre est de bucovineni iar dinspre vest și sud de oamenii din munții vecini și comunele din împrejurimi.

Târgurile țineau câte o săptămână, la începutul lunii iulie și constau din vinderi și cumpărări de oi, miei, berbeci, capre, țapi, piei și produse lactate, etc. Pentru ușurarea accesului la locul târgului s-a construit un plai, sau mai bine zis un drum, pe care se putea circula cu carul cu boi. Acest drum începea dintr-un punct de pe *Valea Vinului*, cursul superior, malul apusean și urca în serpentine relativ ușoare, pe versantul estic al muntelui *Poieni*, sfârșindu-se pe Nedeile munților amintiți mai sus.

Pe drumul de pe *Poieni*, urmele căruia se mai văd, se leagă numele constructorului său, Beneș, persoană străină, neidentificată, cunoscută sub numele de țăran. Cum pe la noi noțiunea de țăran înseamnă om străin, venit din depărtări mari și cu numele de Beneș, era al altui om necunoscut și el, se poate admite posibilitatea ca aceste personalități să fi fost identice, una și aceeași.

3. *Mireașa*, circa 1200 metri altitudine. Margini:

La sud cu *Rabla Măierenilor*.

La est cu *Mihăieasa Salvanilor*.

La nord cu *Grumazii Horduanilor* (Coșbuc).

La Vest cu *Izvorul Laptelui* al sângeorzenilor.

Părțile versanților:

Sud: *Săluța, Fânațul Izvorul și Piatra Ursului*.

Est: *Căsuța Domnului*.

Nord: *Dealul Mirășii, Piatra Neagră, Fața Șneapănului, Bumbii și Dealul Horduanilor*.

La vest: *Sub Sinai, Dealului Săucii, Curmătura Mirășii*.

Profesorul de științe naturale (botanică) Artenie Alexie, studiind fauna și flora munților în căutare de plante și flori necunoscute și-a construit o căsuță pe versantul estic al acestui munte.

4. *Izvorul Laptelui*. Margini:

La sud: *Prelucile Sângeorzenilor*.

La est: *Mireașa și Rabla Măierenilor*.

La Nord: *Mireașa și Fundul Cormăii*.

La vest: *Prelucile Rebrșorenilor și Pietrosul Salvanilor*.

Părțile versanților:

La sud: *La Mormânt* (aici este îngropat fostul baci Gavrilă Anisăie), *Picioarele Untului, Dealul Berbinții, Dealul și Sapele Stânii*.

La est: *Paltinul, Pietrele Rele, Căţânel Roş, Căţânel Laptelui, Nedeia Laptelui şi Gergelui.*

La Nord: *Dealul şi Faţa Laptelui, La Bolovan, Săucea, Dealul Săucii şi Curmătura Mirăşii.*

La Vest: *Dealul şi Izvorul Laptelui, Sub Faţa Laptelui.*

5. *Prelucile.* Înalte de 1300 metri. Margini:

La sud: *Muntele Dosul Grajdului.*

Spre est: *Poienile.*

La Nord: *Rabla Măierenilor.*

La vest: *Izvorul Colţii al rebrenilor.*

Părţile versanţilor:

La nord: *Vârful Gergelui, Dealul Stânii, al Pietrelor şi Faţa Urdei.*

La vest: *Izvorul lui Urdei, Crucile, Faţa Crucilor, Sapele Crucilor şi Luncile lui Lazor.*

La sud: *Poiana Caldă, Valea Pietrelor, Dealul Pietrelor şi Căţânel Jireada.*

La est: *Izvorul, Dealul şi Căţânel Cald.*

În legătură cu părţile de pe versantele dinspre est şi sudul acestui munte, nomenclatura lor stârneşte o justificată curiozitate cauza acestei numiri. Într-adevăr, *Izvorul Cald*, luat ca teren, nu ca izvor de apă, *Dealul Cald* şi *Căţânel Cald* şi *Poiana Caldă*, privite împreună, arată o suprafaţă vastă de teren, căruia orice iarnă, fie oricât de turbată, n-are ce-i face, căci nu cunoaşte ger şi gheaţă şi nu suferă cel mai mic strat de zăpadă. Din aceste locuri se scurg apele în şuvoi călduţ, neîngheţat, pe o lungime considerabilă. Altă curiozitate, de altă natură, este că din părţile umede ale acestei suprafeţe şi de-a lungul pârâului de scurgere, creşte un fel de iarbă pururea verde, deasă, pe care afirmativ, nici un animal nu o paşte cunoscută de localnici sub numele de „iarba zânelor”. Luând în considerare aceste curiozităţi, n-ar fi în pagubă explorarea sistematică a acestui teren, căci prin sondaje s-ar putea obţine rezultate nebănuite şi s-ar descoperi bogăţii naturale nepreţuite.

6. *Dosul Grajdului* înalt de circa 1200 m. Margini:

La sud: *Muntele Bârledele.*

La est: *Poiana Cucului.*

La nord: *Poienile, Prelucile şi Rabla.*

La vest: *Valea cu Dealul Pietrelor şi Jgheabul Şoimului.*

Părţile:

Pe versantul sudic: *Fînaţul, Berbecăria, Nedeea Jăranului, Izvorul Haşmelor, Poienile Dosului şi Turnişorul.*

La est: *Apa Rece şi Nedeia Dosului.*

La sud: *Izvorul Grajdului, Dealul Cald şi Cornul Dosului.*

La vest: *Dealul Pietrelor şi Poiana Caldă.*

7. *Bârledele*, înalt de circa 1100 metri. Margini:

La sud: *La Brad și Valea Vinului.*

La est: *Poiana Cucului și Muncelul.*

La Nord: *Dosul Grajdului și Poiana Cucului.*

La Vest: *Buza Dealului, Valea Pietrelor, Bașca, Jgheabul Șoimului.*

Părțile:

Către Sud: *Leagănul, Poiana Bradului, Izvorul lui Cîrștioc (vezi mai jos muntele Putredu), Frasinul.*

Către Est: *Păpăul, Jgheaburile Hăpcinoase, Dealul cu Fagi, Groapa Sătească și a Hornarului, Sub Piatră, Gura Plaiului și Fântâna Bîrledelui.*

Către Nord, *Păltinișul și Malul.*

Către Vest: *Ridul Mic, Priponul, Jgheabul lui David, Bonăria, Mocirlele, Cioatele și Dealul Cioatelor, Sub Cățâni, Dealul Lung, Vlacul și Coturile.*

8. *Dușii și Dealul Oarghii*, înalt de circa 1000 de metri. Margini:

La sud: *Jgheabul Râpii, Izvorul Iepuroaiei și Dealul Tătarilor.*

La est: *Hotarul comunei (Dealul Steian).*

La Nord: *Craia, Poiana Roșie a Rebrenilor.*

La est: *Poiana lui Precup, Măgura, Tarnița Dușilor și Craia.*

Părțile:

Spre Sud: *Poiana Hodului, Fața lui Vlase, Izvorul Iepuroaicei, Dealul Babii.*

La Est: *Funduri de Dedesubt, Fața Oarghii, Jgheabul Irinii, Dealul lui Steian și Dealul Hehii.*

La Nord: *Funduri de Deasupra, Poiana Uscatului și Fața Dușilor.*

La Vest: *Curecile, Mocirlele, Fundul lui Mărcuș, La Mutare și Fața Dușilor.*

Munții din depărtare.

În anii 1766, 1770, 1794 și 1796 ca recompensă pentru serviciile făcute de foștii grăniceri se împart munții între comunele districtului năsăudean în raport cu locuitorii fiecăruia. Comuna noastră a primit munții Cișa, Putredu și Perșa.

1. *Cișa*. Margini:

La Sud: *Izvorul Băilor.*

La Est: *Ciungii Rodnei.*

La Vest: *Lăzile Feldrului.*

La Nord: *Putredu.*

Părțile:

Pe versantul Nord-Sud: *Grohotul, Vranița, Poienile, Dosul lui Jumalt, Groapa lui Gabor, Ilieș, Pădurea Cișei cu Molidul Fetei (vezi legenda), Fața Paltinului, Ismănarul, Runcul Mihuții, Piscul Utalii, Șura, Boldul Șutului (vezi povestea), Între Izvoare și Arinii.*

Pe versantul Est-Vest: *Coasta Netedă, Scăricea, La Tău, Fața Tăului (vezi târgul), Vârful Cociorvei, Fântânelele, Fața Lăzilor, Priorul (poveste), Dealul Mihuții, Izvorul Mihuții, Gropile Mihuții, Lespezile, Vârful Feții, Paltinul, Vlacurile. Înălțimea muntelui circa 1800 m.*

2. *Putredu*, înalt de circa 1200 m.

Acest munte este geamăn cu *Cișa* având creste sau vârfuri comune, formând și stabilind totodată și așa numita cumpănă a apelor. Într-adevăr, faptul că au numai două versante principale. Nord-sud, *Cișa* și sud-nord *Putredu*, oferă curiozitatea ceea ce pentru *Cișa* este nord pentru *Putredu* este sud, iar apele de pe *Cișa* se scurg spre sud, către râul *Izvorul Băilor* și cele de pe *Putredu* curg spre nord împreună cu râul *Bistrița Aurie*.

Margini.

La Sud: *Cișa*.

La Est: *Cuptoarele* măierenilor.

La Nord: *Piciorul Ancului*, al leșenilor.

La Vest: *Cepele* feldrihanilor și *Galații* zăgrenilor.

Părțile.

Pe versantul Sud-Nord: *Între Cățâni, Moina și Dealul Calului*.

La Est: *Cociorva, Dealul Cociorvei, Cățânul Sasului*.

La Vest: *Moara* cu *Izvorul Bistriței, Tăuțul, Izvorul și Fața Tăului*.

La Nord: *Dealul Săritii, Sărita, Între Munți, Bârsanul, Coasta pietrelor, Covețile, Izvorul Alb, Zănoaga, Tăul Negru, Groapa Gâjdelii, Fața Zănoagei, Arsura, Izvorul Leșeni, Haitul*.

3. Muntele *Perșa*. Înălțimea de circa 1500-1600 m. Margini:

La Sud: vărărenii.

La Est: mititenii.

La Nord: măgurenii.

La Vest: horduanii (Coșbuc).

Părțile:

Către Sud: *Pripoarele* cu *Căsoaiele*.

Către Est: *Dealul Armanului, Cociorva, Căturii și Izvorul* mititenilor. Către Nord: *Dealul Moldoveanului, Vârful Perșii*.

Spre Vest: *Dealul Văcarilor, Izvorul Țăranului, Fântâna Perșii și Izvorul* vărărenilor.

În anul 1898 acest munte a fost arendat statului maghiar care a făcut o crescătorie de vite de prăsilă, cu deosebire de oi. Pentru adăpostirea vitelor s-au construit grajduri sistematice numite căsoaie, care în anul 1918 au fost distruse de locuitorii comunelor apropiate.

CLIMA

Ca pretutindeni, este temperată. Iernile lungi și geroase, verile scurte și călduroase, toamnele adeseori sunt prelungi, iar primăverile sunt târzii. În ambele se succed ploi aducătoare de belșug și îndestulare, răsplătind truda oamenilor.

BOGĂȚIILE

În hotarul comunei Sângeorz-Băi sunt depozitate de natură, ca pretutindeni în patria noastră, bogății nebănuite. Ele se găsesc pe sol și sub pământ, în ape și în aer.

1. Bogățiile de pe sol. Acestea constau în întinsele păduri și codrii seculari care oferă tot felul de materiale lemnoase necesare atât la industrializarea sa cât și ca material de construcții și combustibil. Pășunile și fânațele întinse, terenurile arabile cu tot felul de cereale și livezile cu mulțimi de pomi fructiferi asigură hrana oamenilor și a vitelor, contribuind la sporirea și înmulțirea acestora, urmând sfaturile celor care aplică sfaturile agrotehnice moderne.

2. Bogățiile din subsol. Acestea sunt de trei categorii:

a) cunoscute și exploatate;

b) cunoscute dar neexploatate;

c) necunoscute, presupuse, care așteaptă parcă exploatarea sistematică pentru a deveni și ele cunoscute și exploatate spre folosul cetățenilor și a patriei.

De prima categorie se țin piatra din carierele care dau din belșug material necesar construcțiilor și întreținerii drumurilor și străzilor din comună. Categoria a doua ar da materiale foarte prețioase de marmură albă, de piatră de var, de mică, cuarț, etc. Categoria a treia, după sondaje adânci, ar descoperi materialele uimitoare, gazul (acidul carbonic) din partea de hotar, *La Podeș*. Caolinul alb din peștera muntelui *Izvorul Laptelui*, *Izvorul*, *Dealul Cățânului* și *Poiana Caldă* din muntele *Preluci*, ar da materiale prețioase necesare diferitelor industrii și altor întrebuințări, toate spre binele și îndestularea oamenilor muncii. Dar bogăția cea mai mare a fost, este și va fi apa minerală de la *Hebe* supranumită „*Karlsbadul rece*”. Vastul teritoriu pe care se găsesc cele 6 izvoare ale sale este preluat de Ministerul Sănătății și ca stațiune balneo-climaterică servește ca loc de odihnă și recreere a energiilor, precum și de tratare și vindecare a unor maladii ale miilor de oameni trimiși aici în acest scop.

3. Bogățiile din ape. Acestea constau din pești, piatră și nisip. Peștii sunt pescuiți numai din punct de vedere distractiv și alimentar. Pietrele rotunjite și netezite de-a lungul timpului servesc la diferite construcții, la pavări, la întreținerea drumurilor și șoselei. Între conlocuitorii din comuna noastră, țiganii care astăzi, pe lângă muncile agricole, se ocupau și cu fierăria, cărămidăria, lingurăria și lăutăria, în trecut erau și așa numiții zlătari. Îndeletnicirea lor era alegerea firelor de aur din nisipurile unor râuri și băi ce curgeau din teritoriul minier al Rodnei. Îndeletnicirea era rentabilă, căci în vremea aceea circulau cuvintele de fală, că „și prin noroiul șoselelor călcăm pe aur”. Astăzi nu mai sunt zlătari căci extragerea firelor se face cu alte mijloace sistematice și moderne. Ca amintire a timpurilor de atunci, în comuna noastră sunt indivizi cu numele de Zlătar.

4. Bogăția din aer este puritatea recreatoare înviorătoare și dătătoare de sănătate emanată din ozonul brazilor din codrul secular.

ARTEMIU P. ALEXI⁵

1847—1896

IULIU MOISIL

Eram în clasa a III-a a gimnaziului superior din Năsăud —în anul școlar 1873/74 — când un nou profesor de științele naturale fu numit la școala noastră. Era Artemiu Publiu Alexi, născut în comuna Sângeorz (Băi) la anul 1847 Aprilie 8, din părinți plugari grăniceri). Urmă școala trivială în satul său, pe când era director Iosif Georgiță, excelent dascăl — care avea pe lângă școală o grădină frumoasă în care învăța pe școlari pomicultura. Poate că această pomărie va fi inspirat și lui Alexi dragostea pentru natură, căci s-a dedicat în urmă studiilor științelor naturale. Alexi a urmat apoi clasele I—III la liceul săsesc din Bistrița, iar clasele IV—VIII la liceul din Blaj, cu un stipendiu de la fondurile grănicerești, — pe care îl termină în 1868, apoi urmă studiile universitare la Viena (1868/69) și la Graz, (1870/72), unde în septembrie 1874 luă doctoratul în științele naturale. În 1869, când Alexi urma universitatea la Viena, fu ales secretar al Societății literare-sociale *România* a studenților universitari români, președinte fiind în acel an C. Aronovici, din Botoșani, student în medicină. O frumoasă idee națională emisese atunci studențimea română, pe care Biroul societății *România* o comunică apoi Asociațiunei transilvane (*ASTRA*), că "la o cerere a studențimei române din Viena către Ministerul Cultelor și al Instrucțiunei Publice austriac, de a înființa o catedră de limba română la universitatea din Viena, ministerul aprobă, dar numai o docentură, pentru care destină circa 500 florini. Decanatul facultății respective e însă contra docenturii, dar este pentru un bărbat instruit și adăpat cu literatura română. Studențimea cere acumă ASTREI să recomande un astfel de bărbat și să contribue și la mărirea salariului acelui profesor. Alexi trecând apoi la universitatea din Graz este membru și al societății studenților universitari români.

Această societate fuzionează apoi în 1871 cu alta, dând naștere societății academice universitare *România Jună*, care trăiește și astăzi. Membrii ei purtau o bandă cu tricolorul român și inscripția numelui societății și beretă studențască de asemenea cu tricolor. Încă pe când urma universitatea la Graz se împrietenise cu un alt tânăr, mare naționalist, care a fost Ioachim Drăgescu, medicinist, devenit mai târziu — după ce termină medicina la Torino — medic în România. Drăgescu a scris și

⁵ Acesta este un rezumat al studiului publicat de IULIU MOISIL în *Arhiva Someșană*, nr. 24, aprilie-septembrie 1938, pp. 235-260.

publicat în 1867, la Pesta faimosul roman istoric *Noaptele Carpatine sau Istoria martirilor libertății (Horia, Cloșca și Crișan)*.

Asupra noastră a școlarilor, numirea noului profesor a avut o foarte mare înrâurire, căci înainte profesor de științele naturale fusese un teolog, căruia îi lipsea pregătirea necesară pentru studii așa de importante în învățământul secundar, din care cauză lecțiile lui nu ne atrăgeau de loc spre știința naturii. Noul profesor, înzestrat cu frumoase cunoștințe moderne, știa să ne atragă prin metoda și atitudinea sa, de aceea activitatea sa dăscălească, dezvoltată la Năsăud, precum și cea științifică a fost foarte frumoasă și fecundă. Ce privește cabinetul de științele naturale, adică colecțiile de materialul didactic, absolut indispensabil pentru predare, acesta era încă foarte rudimentar, un mic început. De la venirea lui Alexi ca profesor, a început, în cursul anului școlar 1873/74, a se comanda colecții de minerale și cristale, preparate, tablouri etc. Atunci, între multe obiecte, s-a procurat și un schelet uman, de care noi nu văzusem niciodată, dar după care am învățat ușor, cu interes și cu folos. La cererea lui, patronatul gimnaziului, adică Comitetul fondurilor școlare grănicerești, i-a pus la dispoziție o grădină pentru aranjarea unei grădini botanice, conform cerințelor studiului botanic, în care s-au și plantat și cultivat 35 specii de plante din diferite familii. În anul 1875/76 cabinetul s-a înmulțit cu o foarte bogată *colecție mineralogică* (1033 bucăți), dăruită de cavalerul de *Manz*, de la Iacobenii (Bucovina), iar *grădina botanică*, în afară de mai multe specii de plante de munte, dăruite de botanistul nostru grănicer Florian Porcius, s-a îmbogățit cu vreo 74 arbori și arbuști, procurați de Alexi din Viena.

2). Asemenea s-a procurat multe animale împăiate și diverse piese, modele, etc. în număr de 12.563. La finele anului 1893/94 cabinetul de naturale poseda:

- a) colecția de zoologie: 19 tabele de perete și 1516 animale și alte piese;
- b) colecția de botanică: 8 tabele și 2083 plante;
- c) colecția de mineralogie și geologie 27 tabele și 1721 minerale și roci;
- d) colecția de fizică: 3 tabele și 89 aparate;
- e) colecția de chimie 46 aparate și chimicale.

Toată această activitate, frumos organizată și cu mare pricepere înfăptuită a avut o foarte puternică influență asupra elevilor. În ce mă privește nu numai că mi-a deschis gustul și plăcerea pentru știință, dar mai târziu am imitat foarte multe, din ceea ce făcuse Alexi în Năsăud, în cariera mea de profesor, în ce privește metoda lui și procurarea materialului didactic a obiectelor necesare la predarea științelor naturale. Alexi a introdus în curând și excursii botanice cu elevii în frumoasele și bogatele împrejurimi ale Năsăudului. Dar profesorul nostru a făcut foarte multe excursii botanice singur, prin Ținutul Năsăudului, având ca pildă pe venerabilul "Moșu Porcius", celebru botanist adunând plante din flora ținutului și completând-o pe a lui Porcius. A studiat, între altele, și flora de pe terenul băilor de la Sângeorz-Băi — satul lui natal —

așezat pe un mare con de tuf calcaros, format în timp de mii de ani, din depozitele izvoarelor alcaline de acolo. Această lucrare a publicat-o în limba germană, cu titlul: *Die St. Georger Säuerlinge in Nord-osten Siebenburgens und die Flora auf dem Gebiete derselben*

Profesorul Alexi a făcut și o mare excursiune botanică în Vechiul Regat, ale cărei rezultate le-a publicat sub numele: *O excursiune botanică în România și Dobrogea*. În clasa a III-a Alexi ne-a predat în semestrul I mineralogia și cristalografia. Manual aveam pe al profesorului *Al. Pokorny* (în românește, de la Schulbiicherverlag din Viena). În semestrul al doilea a început cu fizica: *Despre corpuri și proprietățile lor și despre forțele ce lucră asupra părțicelilor celor mai mici și a fenomenelor de aci pendente*. Cursul ni l-a făcut după fizica lui *Schabus*, ediția mică, tradusă de dânsul, și după manuscris îl copiam, căci pe aceea vreme nu exista nici un manual de fizică, tipărit în românește. Fizica a continuat-o și în clasa a IV-a, făcând: mecanica, sunetul, lumina, magnetismul și electricitatea. În clasa a V-a, în care ne-a fost și dirigentul clasei, ne-a propus, în semestrul I (3 ore) mineralogia, cristalografia și morfologia, după manuscrisul lui, iar sistematica după *Naumann*, în semestrul al II-lea botanica după *Dr. D. Brândză* și sistematica după *Nanian*, în clasa a VI-a (2 ore) zoologia comparată, întreagă, după *Dr. D. Brândză* (1 oră), geologia, tot după cartea lui Brândză. Alexi a fost cel dintâi profesor care a introdus în gimnaziul din Năsăud manuale de școală de autori din Vechiul Regat, relative la științele naturale. Ce privește manualele de zoologie, botanică și geologie, ale D-rului D. Brândză, ele erau scrise într-o limbă românească cu prea multe neologisme, și de aceea prea grea de înțeles pentru noi ardelenii.

Alexi ne-a predat în clasa a VI-a, la limba română, poetica. Era pe acele vremuri obiceiul ca profesorii să-și aleagă obiectele pe cari vor să le facă în anul școlar viitor, în afară de specialitatea lor. Astfel și Alexi, cu care am făcut științele naturale și fizica în clasele anterioare, ne-a făcut poetica cu aceeași delicatețe, cu care trata și cultiva plantele și florile din grădina botanică a liceului (care, păcat, azi nu mai există și nici nu se mai gândește cineva la așa ceva). Prelegerile le făcea cu rezultate destul de bune și îmi aduc bine aminte, că îl așteptam la orele de poetică, cu aceeași mare plăcere, ca și la lecțiile de științe. Lectura o făceam din *Lepturariu românesc* a lui Aron Pumnul, din poeziile lui Alecsandri, Andrei Mureșian, scrierile lui C. Negruzzi, Bolintineanu; apoi din *Isis sau Natura* a D-rului Baraș, faimoasa revistă de științele naturale, care ne-au deschis un orizont foarte larg asupra științelor pozitive. Făceam, firește, și compoziții stilistice în clasă și acasă. Deoarece am păstrat caietul cu lucrările (teme sau ocupațiuni domestice cum se numeau atunci), din clasa a VI-a, le notez aici:

1. Omul în comparare cu anotimpurile (27 Sept. 1876).
2. Influența poeziei în progresul cultural al popoarelor (4 Oct. 1876).

3. Însemnătatea navigațiunei pentru cultura și civilizațiunea antică (20 Oct. 1876).

4. Misiunea omului, ca om și cetățean (1 Nov. 1876).

5. Influența artelor supra dezvoltării culturale ale popoarelor.

6. Însemnătatea poporului egiptean pentru cultura și civilizațiunea omenirii.

7. Însemnătatea fluviilor.

8. Analiza bucății teriale »Tribunul« de I. A. Lapedatu.

9. Exerciții de versificațiune trochaică.

10. Exerciții de versificațiune jambică.

11. Exerciții de versificațiune compusă.

12. Știința este calea progresului omenesc

În anul 1875/76 s-a introdus pentru întâiași dată în mod sistematic, *gimnastica* în gimnaziul din Năsăud, de către patronatul școalelor — adică de administrația fondurilor grănicerești — numind instructori de gimnastică pe profesorii Alexi și pe Beniamin Hangea — acesta fiind profesor de filosofie și de limbile germană și maghiară — în trei despărțăminte, cu câte 2 ore pe săptămână. Dela 1880/81 Alexi a fost singur instructor pentru *deprinderile gimnastice libere și de ordine* în toate clasele gimnasiului.

În anul 1883/84 Alexi înființează pe lângă gimnasiu o *stațiune meteorologică* și începe a face observațiuni regulate, pe care le publică mai întâi în frumoasa lui lucrare: *Însemnătatea meteorologiei, dezvoltarea istorică și foloasele ei. Resultatele observațiunilor meteorologice făcute la observatorul meteorologic atașat la gimnasiul superior gr. cat. românesc din Năsăud pe Lustru 1883— 1887*. Lucrarea acesta o completează apoi printr-o alta sub titlul: *Elementele meteorologiei. Instrumentele meteorologice și instalarea lor. îndrumări la facerea de observațiuni și calculări*. Amândouă aceste lucrări la oaltă formează opera pe care autorul o întitulează *Compendiu de meteorologie*, cu 4 stampe litografice (Brașov. Tipografia Alexi 1889). Aceasta este prima carte românească relativă la meteorologie din Ardeal. Observațiunile, făcute de trei ori pe zi, s-au înaintat regulat lunar, la *Observatorul central de meteorologie și magnetism terestru* din Budapesta. Amintesc aici că Alexi a însărcinat cu observațiunile meteorologice zilnice pe un foarte iubit elev a lui, care era un fel de asistent și custode al cabinetului de științe naturale de la gimnasiu: Liviu Marțian — astăzi la pensie — după ce a fost în înalte servicii ale statului ungar, ca administrator al pădurilor regale de la Oodolo, apoi director în minister. După unire a fosi inginer consilier silvic, apoi director general al pădurilor din Banat, Ardeal și Crișana. Astăzi pensionar, trăiește în Cluj. Marțian și-a împlinit serviciul său de custode și observator al stațiunei meteorologice de la gimnasiul din Năsăud foarte punctual și cu multă pedanterie.

Alexi poseda o bogată bibliotecă personală, cu multe cărți frumoase de știință, pe care am văzut-o de mai multe ori și din care mi-a împrumutat și mie, din când când, unele volume. Cele mai multe erau germane, frumos ilustrate și elegant legate și atunci am prins și eu nu numai gustul pentru știință, dar și pentru cărțile artistic executate. În anul 1878 Alexi a publicat, în colaborare cu profesorul Maxim Pop, tot de la acest gimnaziu, o frumoasă lucrare intitulată: *Resbelul orientale ilustrat* — adică Războiul româno-ruso-turc din 1877/78 — tipărit în editura librarului Paul Cieslar, în Graz 1878, — 724 pagini, cu numeroase și foarte frumoase ilustrațiuni, tablouri colorate (scene din război ale armatei române), hărți și desene. Este foarte caracteristic faptul, că acești doi profesori grăniceri de la gimnaziul din Năsăud, din acest îndepărtat colț de țară, au îndrăznit în acele vremuri să se apuce de o lucrare așa de grea și de frumoasă. Dar ei o făcură din marea dragoste pentru istoria neamului nostru, însuflețiți de faptele eroice ale armatei române din *Războiul Independenței* și conștienți de *Virtus Romana Rediviva* — care era pe atunci și maxima Districtului autonom românesc al Năsăudului, district care ajunsese atunci la mare dezvoltare națională. Această mare operă este dedicată:

Vitejei armate române. Bravilor Săi cndducători. Eroilor români de la Rahova, Nicopoli, Lom-Palanca, Orivița, Plevna și Vidin. Demnilor descendenți al marilor eroi de la Călugăreni, Rahova și Răsboieni. Umbrelor mărețe și de eternă memorie al eroilor căzuți pentru Româanism Dedicăm această operă în semn de înaltă recunoștință și admirațiune.

În *Precuvântare* autorii spun că și-au propus a descrie și urmări cu deosebită atențiune ținuta și faptele României, care avea poziția și rolul cel mai greu; avea de o parte de a-și apăra integritatea țării și ca să nu devină teatru de război, iar de altă parte avea să-și elupte absoluta ei independență; a descrie eroicele fapte ale armatei române cât mai în detaliu și a le însoți cu tot felul de notițe, pentru că ne-am convins, că niciun străin nu a făcut-o (până atunci) și pentru că am voit a eterniza vitejiile românilor admirate de lumea întreagă și a le păstra posterității ca un talisman scump, de la care să învețe virtuțile de eroism și patriotism și aceste să le perpetue de la generațiune la generațiune (p. II). Tot aci se mai spune că și această operă istorică a fost persecutată de poliția din Graz, confiscând fascicola a doua și intentând editorului și autorilor un proces de presă, la 9 iulie 1878, pentru *crima de conturbare a liniștei publice (după art. 65 lit a codul penal)* și a *delictului contra liniștei și a ordinei publice prin ațâțare de inimiții contra naționalităților după art. 302 c. p.* Autorii au fost dați în judecată și de justiția ungurească. S-a confiscat și restul fasciculelor în număr de 2.048 exemplare. Confiscarea și procesul a dat o teribilă lovitură autorilor și editorului, producând acestuia pagube materiale foarte mari, s-a întârziat apariția și a trebuit să facă o nouă revizie manuscrisului, ca nu cumva vreun cuvânt să revolte pe dușmanii neamului nostru și opera să înceteze. Deci virtutea romana reînviată,

libertatea și independența țării recâștigată de români prin eroismul soldatului român, trebuiau încătușate. Mai departe se spune în Precuvântare: *Dorința noastră cea mai fierbinte ce am cultivat-o de la început a fost cu deosebire de a ridica un monument modest, demn și nepieritor în onoarea acelor mii de eroi, cari au reînălțat prestigiul și mândria coloniei latine de la Dunăre, a acelor bravi eroi, care au sângerat pe câmpul de onoare și de glorie și au bravat cu un curaj și abnegațiune admirabile triumful neamului nostru la Dunăre și la Balcan, a acelor atleți falnici, care cu sângele lor nobil au sigilat Independența absolută a României și au reînviat timpii de virtute și bravură strămoșească. Am dorit a pune în mâna publicului o carte completă cu deosebire în cea ce privește pe Români și purtarea lor, o carte, care să satisfacă toate referințele din toate vederile. Am dorit a face aceasta știind că toate operele străine privitoare la acest resbel au tratat despre Români și despre faptele lor numai în mod superficial și per tangentam, precum a făcut aceasta și ziaristica străină. Multe desene, schițe din aceasta operă, sunt lucrate de profesorul de desen Andrei Mazanec, tot de la gimnasiul superior din Năsăud.*

Ortografia am urmat cea uzitată la instituțiile (școlare) din Năsăud. Suntem însă de convingere, cum că acei cititori ce nu sunt deprinși cu această ortografie vor binevoi a ne scuza. Altcum noi suntem de convingere cum că valoarea unui opere — afară dacă este lingvistic — nu depinde de la ortografie. De altminteri am dorit și dorim ca Academia Română să statorească odată definitiv modul scrierei limbii române, și astfel să ajungem fericita zi, când toți românii să primească Unirea scrierei limbii românești. În fine autorii încheie: Năsăud, Nordul Transilvaniei, în ziua recunoașterii Independenței României — 8/20 Făurar 1880.

Cartea s-a publicat în fascicule, a căror apariție era așteptată în Ardeal cu o nerăbdare fără seamăn. Ele circulau din mână în mână, erau citite și de așa numiții *Ungureți* — adică Românii crescuți în școli maghiare, — pierzându-și adesea portretele și cromolitografiile ce ajungeau să împodobească pereții caselor românești. Cenzura a tăiat părți din manuscris; ceea ce nu putea însă face să dispară din el era suflul de adevărată admirație pentru înaltele calități ale bărbaților politici români, a căror biografie se dă cu aprecieri elogioase, și pentru vitejia soldatului român. În carte găsim reproducerea ordinelor de zi ale Domnului Carol, a cuvântărilor lui Kogălniceanu și Brătianu, a aprecierilor favorabile din presa străină. Astfel opera aceasta devine cartea de educație sistematică în sens românesc integral a cititorilor ardeleni, cărora li se arăta toată vigoarea ce există în tânărul stat independent de peste munți, unde e sufletul națiunii române, li se profetea biruința principiului de naționalitate și i se punea înaintea ochilor sterilitatea luptei pe care ungurii o duceau ca să oprească un proces istoric, ce nu mai putea fi împiedicat. Desigur, că nu e numai întâmplare că unul din elevii celor doi profesori de la Năsăud avea să devină, alături de V. Alecsandri, cel mai de seamă cântăreț al vitejiei românești de la Plevna. E George

Coșbuc, cântărețul *Războiului de neatârnamare* și al *Coroanei de oțel*. Și ca George Coșbuc, toți cei ce am fost crescuți de martorii evenimentelor de la 1877, păstrăm în sufletul nostru marea și adâncă admirație pentru făuritorii României independente. Am crescut în cultul nețărmurit pentru Regele Carol I și pentru sfetnicii săi, în încrederea neclintită în vitejia dorobanțului care va trece odată Carpații, precum trecuse Dunărea.

În anul 1880, Alexi într-o audiență la Prințul Carol, îi predă aceasta frumoasă operă a celor doi profesori de la Gimnaziul superior din Năsăud. Cu adresa 949 dela 28/9 ianuarie 1881 iscălită de Basset, din partea administrației de la *Cour. S. A. R. Monseigneur le Prince de Roumanie*, îi se comunică lui Alexi (curios lucru, în limba germană) că i se trimite o diplomă și un pachet cu medalia *Bene Merenti de aur cl. I*. La această adresă Alexi răpunde din Năsăud la 9 Faur n. 1881:

Alteța Voastră Regală!

Mulțumesc pentru modestele mele merite literare câștigate prin scrierile în cauza Resbelului orientale, și această înaltă distincțiune va servi pentru totdeauna de un puternic stimul venit de a mă îndemna neîntrerupt să pun modestele mele puteri în serviciul prosperității literaturii și a științei române, să binevoiți a-mi permite să suscern la înaltul Tron al Alteții Voastre R. Urările cele mai fierbinți și cele mai călduroase ale inimei mele ce dorește din adânc și neîncetat, ca Alteța V. R. împreună cu Alteța Sa Regală Doamna, să Vă bucurați de o viață lungă și fericită întru prosperitatea și fericirea neamului românesc, întru salutea României și întru realizarea tuturor dorințelor și ale nobilelor Voastre aspirații.

Alexi a fost un profesor priceput, foarte activ, de o frumoasă cultură și cu mare dragoste de înaintarea neamului. De aceea a și publicat multe articole prin diferite reviste, a ținut conferințe, a scris cărți bune, a făcut multe excursiuni științifice. Era om de știință, dar și mare naționalist.

Profesorii noștri năsăudeni, care au știut așa de bine și de frumos a ne desvolta sentimentul național și mereu a-l vivifica și intensifica, au fost adevărați profesori, care trebuie amintiți pururea cu respect și recunoștință. În grele vremuri și în mari pericole în care trăiam, mereu amenințați de dușmanii seculari, intoleranți și sfidători, profesorii noștri au știut să ne conducă printre primejdiile la care eram zilnic expuși, să ne păstreze curați și dârzi și să nu cedăm nimic din naționalismul nostru înăscut. Și dacă numai atâta ar fi făcut, merită toată recunoștința și amintirea. Dar firește ei au făcut mult mai mult, ne-au dat și nenumerate cunoștințe și frumoase pilde. Și dacă mă gândesc la iubitul nostru profesor Alexi, el ne-a învățat știință exactă, ne-a ridicat și nobilitat sufletul prin poetică și ne-a zgândărit mereu și întărit spiritul național.

Când în anul 1873 profesorii gimnaziului din Năsăud au întemeiat banca *Aurora*, — a doua banca românească din Ardeal, înființată îndată după banca *Albina* din Sibiu, — între membrii fondatori găsim și pe Alexi, care la ședința de constituire a

comitetului fondator, sub președinția profesorului Ion Marțian, secretar de ședință a fost Alexi (2 Noemvrie 1873) și în urma ales și secretar al consiliului băncii.

Lipsind în orașelul Năsăud o librărie, și fiind necesitate a se procura cărți didactice pentru școalele din Năsăud și împrejurimi, precum și diferite materiale pentru toate instituțiile districtului, Alexi a înființat prima librărie românească aici, numind-o *Concordia*. Era lucru firesc ca profesorii să ia inițiativa la orice instituție, fie culturală, fie economică, căci ei aveau cultura necesară, dar și dragostea și idealul național.

Alexi și-a făcut și serviciul militar în armată, fiind numit la 1 Noemvrie 1875 locotenent în rezervă, în Regimentul de infanterie românesc nr. 63 din Bistrița, în care a contat până la 31 Decemvrie 1881.

În anul școlar 1891/94 Alexi s-a îmbolnăvit și a trebuit să-și ceară un concediu mai lung. Boala agravându-se a cerut pensionarea, stingându-se din viață la 15 octombrie 1906, în etate de abia 49 de ani și funcționând ca profesor timp de 23 ani. Este înmormântat în cimitirul bisericii din Rebrîșoara și are un frumos monument.

Românii la Plevna

Disertațiune la a XIX-a adunare generală a ASTRA ținută între 7-9 august 1880, la Turda, de dr. Artemiu Publiu Alexi

I

Domnilor! Fie-mi permis ca în timpul ce ni le acordă statutele Asociațiunii noastre, cât și bunăvoința d-voastră, să tratez despre o temă, ce cred că interesează pe oricine, dar în special și mai mult pe români. Pe români trebuie să-i intereseze mai mult, pentru că este vorba de sângele și virtuțile lor, este vorba de una din cele mai glorioase pagini ale Istoriei României, de succesele eminente ale armelor române obținute pe coastele Balcanului și, în special, la Plevna.

Știu că fiecare dintre d-voastră cunoaște prea bine toate acele fapte cu care voiesc a vă întreține, știu că anevoie aș găsi vreun episod al războiului care să nu fie deja cunoscut, pentru că toate acele fapte vitejești sunt încă proaspete, rănilor eroilor încă nu sunt îndeajuns vindecate, coastele Balcanului nu sunt încă spălate de sângele vitejilor români.

Pentru a fi înțeles bine intențiunea acestui discurs, fie-mi iertat a vă adresa o întrebare. Care dintre d-voastră n-ați citit poema laureatului nostru poet Andrei Mureșanu intitulată „Un răsunet” ce se începe cu „Deșteaptă-te române!”...? Dar ce întrebare curioasă, îmi veți răspunde d-voastră, pentru că nu este român, nu este copil care să nu fi citit și să nu știe pe de rost această poezie clasică din toate vederile. Așa este domnilor! Însă, eu susțin cum că citind cineva această frumoasă și

românească poezie pentru întâia oară, a căpătat fără îndoială gustul de a o citi, a doua, a treia oară și așa mai departe, pentru că cu cât o citește cineva mai mult și mai des, cu atâta se îndulcește mai tare în dânsa și nu știe ce sentimente îl cuprind și-i predomină, căci inima-i pofteste neîncetat s-o mai citească odată.

Și dacă ne punem întrebarea, pentru ce se întâmplă aceasta? Răspundem: pentru că Andrei a alcătuit din cele mai nobile și mai scumpe elemente ce caracterizează neamul nostru, a făcut-o din mușchii și din nervii inimii românului și a cioplit-o după tipul și asemănarea cugetării și a simțirii românești.

Aceasta se întâmplă cu orice lucru plăcut inimii noastre. Aceasta se întâmplă, cred eu, și cu faptele vitejești îndeplinite de români la Plevna. Ori de câte ori și ori de cât de mult citim și vorbim despre aceste vitejii, nu ne putem sătura destul, și totdeauna ne mai rămâne un punct care ne îndeamnă să vorbim, din nou, despre dânsule, care ne îndulcesc, ne entuziasmează și ne hotărăște să începem de la cap. Și acest sentiment instinctiv este unul din cele care verifică energia și oțelul curajului românului și care nutresc și susțin la aspirația și destinația viitorului său.

Este bine a folosi toată ocazia dată pentru a reîmprospăta astfel de fapte, de a sădi în inimile generației tinere și a le transforma încet în legende și povești populare (populare, s.n.). Cred, dar, că tema ce mi-am propus-o a trata va întâmpina bunăvoința d-voastră, care temă mă vede silit a o trata numai în linii mari, pentru că a o trata în toate amănuntele, s-ar cere a scrie o carte voluminoasă.

II

Ne aflăm la începutul lunii august. Sunt trei ani de când România se afla, chiar pe astă vreme, în o mare agitație. D-voastră vă veți aduce bine aminte cu toții și cu deosebire d-voastră amabile dame, care chiar pe această vreme dezvoltară o mare activitate scărmanând scame, făcând bandaje, cămăși și tot felul de rechizite pentru ambulanțele de câmp, ce le-ați destinat pentru frații voștri, ce curând aveau să intre în luptă.

În România se lucra la preparative de război cu un zel și cu un entuziasm nemaipomenit în anele acestei țări.

Tineri și bătrâni, bărbați și femei, senatori și deputați, comercianți și industriași, într-un cuvânt, întreaga țară începând de la Domnul și Doamna până la țăranul și țăranca erau în lucrare, contribuiau la prevederea (pregătirea, s.n.) armatei cu cele de lipsă. Armata se afla formată în 4 divizii pe picior de război și era concentrată la Dunăre pe o linie de la Calafat până la Olt, formând aripa dreaptă a armatei rusești de operațiune. Dânsa aștepta cu nerăbdare trecerea peste Dunăre, pentru a se spăla pe sine și numele neamului românesc de clevetirile străinilor și pentru a arăta cum se știe bate pentru moșia și independența țării sale.

Dar, înainte de a urmări pe români, mișcările și luptele lor, să rămânem la armata rusească și să vedem, ce a îndemnat pe români să participe la aceste campanii.

III

După ce Europa nu a avut succes de a introduce o ordine îmbucurătoare și corespunzătoare în Turcia, după ce conferința de la Constantinopol n-a avut niciun rezultat, Rusia și-a luat sarcina de a dezlega singură mult clocita chestiune orientală.

După un lung preludiu diplomatic, țarul Alexandru a publicat din Chișinău la 12/24 aprilie 1877 declarația de război prin care ordona totodată trecerea trupelor peste Prut în România, după ce țarul cât și Gorciakoff au dat declarație solemnă și expresă guvernului român prin cunoscuta convenție de la 4/16 aprilie, cum că se garantează integritatea teritoriului român și nu se va știrbi nicio palmă de pământ din teritoriul României. Tot în această zi a adresat și marele duce Nicolae, generalul armatei de sud, un manifest îndreptat către locuitorii României, ocolind factorul competent, adică guvernul român, o purtare destul de necorectă din toate vederile.

Armata rusească trece Prutul pe trei locuri, pe la Bestimacu, Tabacu și Ungheni. Pe la sfârșitul lui iunie se afla la Dunărea de jos la 200.000 de combatanți cu 784 de tunuri, ocupând linia de la gurile Dunării până la Olt. Linia de la Olt până la confinele Serbiei avea sub apărare armata română organizată în două corpuri de armată, fiecare corp din două divizii.

În 4 mai a sunat primul tun rusesc la Brăila, semnalul începerii ostilităților, în 9 mai a sunat primul tun românesc de la Calafat al diviziei actualului general M. Cerchezu, îndreptat asupra Vidinului în urma multor provocări din partea turcilor și după ce turcii au început mai întâi a bombarda orașele deschise de la Dunăre.

În 6 mai începu a suna tunul românesc și de la Oltenița, unde era divizia a IV-a a generalului Manu, iar mai târziu a început artileria română o bombardare formală la Bechet, Islaz și Corabia, peste tot locul cu un succes admirabil, storcând laudele străinilor.

Ridicarea mânușii provocatoare a sancționat-o atât guvernul român, cât și țara întreagă prin votul unanim al reprezentanților săi ce l-au dat în 9/21 mai, în acea zi memorabilă, când s-a proclamat independența absolută a României, în care s-a votat și ștergerea tributului de 900.000 lei/an și folosirea acestuia în bugetul ministrului de război, și în care s-a instituit un ordin cavaleresc, ordinul „Steaua României”.

În 10/22 iunie a trecut corpul al XIV-lea de armată rusesc pe la Brăila și în 15/27 iunie a trecut grosul armatei pe pontoane la Zimnicea, unde s-a construit mai târziu un pod stabil.

La operațiunile cele dintâi ale trupelor rusești au avut un succes bun, grație neglijenței și indifferenței trupelor turcești comandate de generalul Cherim Pașa. Turcii

aveau în iunie 4 corpuri de armată operativă, 3 corpuri în Cadrilaterul Rusciucu, Varna, Simla și Silistra, care formau aripa dreaptă a frontului de vest (90 de mii), sub comanda lui Abdul Kerim și un corp la Vidin; aripa dreaptă până la 60 de mii sub Osman Pașa și armata de rezervă, la Adrianopol sub Suleiman Pașa, apoi 372 tunuri, 12.000 de călăreți.

Armata rusească, după trecerea ei peste Dunăre, în loc de a urmări și a concentra toate puterile spre un singur scop, începe a-și împărți, a-și răsfira puterile și a face front în toate părțile. Aripa dreaptă, îndată după trecere, începu a progresa spre vest, adică spre Nicopole și Plevna, centrul spre sud către Balcan și aripa stângă spre est, către Rusciucu și Rasgradu.

De la centru s-a trimis o avangardă specială sub renumitul general Gurko, care ocupa mai întâi Târnovo, iar de aici întreprinse o adevărată expediție aventuroasă. Pe la jumătate iulie trecu dânsul Balcanu pe la pasul Sipca și pe la sfârșitul lui iulie se afla întreg Balcanul în mâinile rușilor. Aceasta a făcut mare senzație în Europa întreagă, a consternat pe amicii turcilor și a produs o frică și mai mare în Serai.

Întru aceea aripă dreaptă rusească, sub comanda generalului Krudener, înainta până la Nicopole asupra căreia începu atacul la 15 iulie. În urma bombardării întreprinse de toate părțile, la care a contribuit în mod foarte însemnat artileria română de peste Dunăre, de la Turnu-Măgurele și Islaz, cetatea Nicopole s-a văzut silită a se preda la 16 iulie. Un corespondent al Agenției Havas adevărește cum că artileria română a hotărât capitularea Nicopolului. Această mărturisire au făcut-o chiar și turcii.

Cu câtă voie și bucurie ar fi trecut și trupele române Dunărea pentru a participa la lupte, însă rușii răspundeau cu dispreț, că nici ei n-au destul de lucru cu turcii. Vom vedea însă, îndată, cât de tare s-au înșelat rușii în această presupunere exagerată.

Osman Pașa, comandantul Vidinului, înțelegându-se despre capitularea Nicopolului, concepu numaidecât planul de a se fortifica la Plevna și de aici a încerca să rupă comunicațiunea trupelor rusești, care plan și începu a-l executa, concentrându-și acolo trupe din toate părțile.

Întru aceea Marele duce Nicolae ordona comandantului corpului XI, generalul Krudener, ca să ocupe numaidecât Plevna. Acesta însărcină cu executarea acestui ordin pe generalul Schuldner, care a și făcut atacul în 8/20 iulie asupra Plevnei, care zi fu una dintre cele mai fatale pentru ruși. În această luptă a pierdut Schuldner 2.771 morți și răniți, dintre care 74 ofițeri, adică a treia parte din armata lui Schuldner. Rușii au avut mare noroc căci după pierderea acestei lupte nu au fost urmăriți de către Osman; căci atunci n-ar fi umblat bine, ar fi fost aruncați în Dunăre sau peste Dunăre.

Această luptă a contribuit mult la schimbarea relațiilor dintre Rusia și România, a moderat tonul plin de mândrie deșartă a generalilor ruși. Acum și-aduse aminte baronul Krudener cum că românii i-ar prinde tare bine și telegrafia generalului Manu,

la Turnu-Măgurele, ca să treacă Dunărea numaidecât. Însă, generalul Manu i-a dat următorul răspuns laconic: „N-am poruncă de la comandantul meu suprem”. Acest răspuns a fost foarte nimerit și demn de toată lauda; pentru că mai bine de două luni au stat miniștrii României în negocieri cu Gorciakoff și cu Nicolae, de a coopera și armata română. Însă Gorciakoff le răspundea: „D-voastră v-ați pus pe un teren revoluționar față de sultan, față de care sunteți vasali, nu putem face cauză comună cu revoluționari”. „N-avem trebuință de voi”, le răspundeau generalii ruși cu îngâmfare, însă bătaia lui Dumnezeu a urmat. Catastrofa de la 8/20 iulie i-a adus îndată în corn de capră.

Împăratul Alexandru rugă, într-o epistolă foarte grațioasă, pe principele Carol să trimită un regiment peste Dunăre să ocupe Nicopole, ca unii ce au drepturi necontestate asupra-i. Principele Carol ordonă generalului Manu, iar acesta a trecut la 16/28 iulie și substituie trupele rusești staționate aici, care fură direcționate spre Plevna, unde se pregătea pentru 18/30 iulie un alt atac.

Rușii s-au pregătit astădată ceva mai bine ca întâia oară, au concentrat mai multe trupe, însă Osman încă n-a dormit, încă și-a concentrat un număr foarte considerabil de trupe din toate părțile. Însă și această luptă a fost foarte nefericită pentru ruși, care au pierdut la 7.338 morți și răniți, între care 170 ofițeri, fără de a putea scoate pe Osman din pozițiile lui din Plevna.

Aceasta fu a doua bătaie de la Dumnezeu pentru îngâmfarea rusească.

În orele supreme ale nenorocirii, Krudener și-aduse aminte de divizia generalului Manu ce se afla la Nicopole, provoca că numaidecât să părăsească Nicopole și să pornească spre Plevna. Însă generalul Manu i-a răspuns și astădată așa precum trebuie să răspundă un oștean român: „N-am poruncă de la comandantul suprem, să vină ceva, apoi plec”.

Marele duce, necăjit până la suflet de această a doua catastrofă, ale cărei urmări puteau fi foarte funeste pentru acest război, se vede silit a ruga pe principele Carol „că acesta să treacă Dunărea pe unde va voi și sub orice condițiuni, numai să vină în ajutor, căci turcii i-au prăpădit și cauza creștină este pierdută”. Împăratul, asemenea, îl rugă terminând: „Vino, pentru numele lui Dumnezeu!”. Atunci se rezolvă și principele Carol de a trece cu armata sa pe la Corabia, după ce avură înțelegeri cu marele duce Nicolae și cu țarul și după ce obțină la 18/30 august denumirea de comandant suprem al tuturor trupelor ruso-române cooperatoare de la Plevna, sub numirea de Armata de vest.

IV

Carol a fost al doilea suveran român care a aruncat pod peste Dunăre pentru a conduce legiunile sale. Trecerea s-a întâmplat în 1 septembrie. Aceasă zi fu o zi de sărbătoare pentru întreaga țară. Din depărtări mari mergeau părinții, frații, surorile și nevestele bravilor feciori români, pentru a le da o îmbrățișare de încurajare și un sărut de vitejie. „Înainte, cu bărbăție, ostași români! Și în curând vă veți întoarce în familiile voastre, în țara voastră liberă prin voi înșivă, acoperiți de aplauzele întregii națiuni”. Astfel le vorbi principele Carol, primul lor căpitan, când a călcat pe podul de la Corabia. Astfel le profeți Domnitorul, pentru că vom vedea îndată, câtă dreptate a avut Carol, cât de bine și-a cunoscut vitejii săi.

Țara întreagă aducea urările cele mai călduroase bravei armate române și bravului ei căpitan.

Cu începutul lunii septembrie se aflau în Bulgaria peste 46.000 ostași români, adică diviziile a II-a, a III-a și a IV-a însoțiți de binecuvântările țării și de urările cele mai fierbinți ale României întregi, iar la malul stâng al Dunării mai rămase o rezervă de 25 de mii sub conducerea generalului Lupu, mai cu seamă pentru apărarea podului de la Corabia (divizia I). Trupele române aveau destinația ca, împreună cu trupele rusești, să împresoare și să cuprindă Plevna. Dânsule formară aripa dreaptă și luară poziție la nord-estul Plevnei. Osman observă că i se pregătește un mare atac de către trupele aliate, de aceea dânsul nu lăsa nimic pentru a-și înmulți puterile și a-și fortifica poziția sa de la Plevna prin numeroase redute, tranșee și tot felul de șanțuri.

Dar să trecem la operațiunile armatei române.

V

Încă în 7 septembrie au deschis atât rușii cât și românii un foc energic asupra Plevnei, ca un preludiu la lupta următoare de la 11 septembrie, ziua încoronării țarului, care zi o voiră Nicolae și generalii cu orice preț s-o sărbătorească prin o victorie, ca și când victoriile s-ar putea câștiga ca la manevrele de câmp. În această zi a primit armata română botezul de foc și de sânge și ostașii români primul sărut de viteji.

Încă în 8 septembrie căpăta divizia a IV-a ordinul să atace apasamentele turcești aflate spre est de la redutele Grivița I și II. Atacul acestei divizii a fost scurt, dar admirabil. Românii s-au aruncat ca leii asupra acestora și alungară pe turci. Turcii se retrăgeau și se încerca de mai multe ori în a-și ocupa pozițiile, însă totdeauna fără succes. Europa era uimită de această bravură, de aceste virtuți, documentate de o armată, ce până acum nu s-a bucurat decât de batjocura străinilor. Țara și cu dânsa, România întreagă, era mândră și veselă de acest fapt.

Întru aceea Osman Pașa își concentrase tot mai mult trupe în Plevna, iar de altă parte se întări de toate părțile, prin tot felul de șanțuri și redute. Progresul fortificării era admirabil. Între mulțimea de redute și șanțuri ce împreunau redutele turcești,

amintesc redutele de la satul Grivița II față de care erau postate trupele române și care trebuiau atacate și cuprinse. În față cu aceste redute se afla divizia a IV-a care, îndată după cucerirea obiectivelor de dinaintea redutelor, se puse în stare de apărare și construirea baterii noi la dreapta și la stânga acestor redute. Dintre acestea avea mai mare importanță reduta Grivița I pentru că domina peste toate celelalte întărituri turcești.

Pozițiile române se aflau înainte de acțiunea memorabilei zi de la 11 septembrie la o distanță de 1.200 până la 1.800 metri. Terenul de dinainte era plan, iar spre redută cu puțin șes. La stânga extremă se cobora terenul într-o albie afundă. Arterea era postată: 36 tunuri în linia ce începea de la viile din sus de satul Grivița treptat spre redută, iar 12 tunuri erau la rezervă.

Divizia a IV-a, ce era sub comanda colonelului Anghelescu și compusă din brigada I a colonelului Borănescu și a II-a a colonelului Cantilli, avea la 11 septembrie să atace reduta I, iar divizia a III-a sub comanda lui George Anghelescu compusă din brigada I a colonelului Ipătescu și a II-a a colonelului Grammont, avea să atace reduta a II-a, iar divizia a III-a avea să formeze rezerva.

Focul de artilerie, ce avea să pregătească lupta, a început pe la ora 10. La ora 2 și jumătate divizia a IV-a se pune în mișcare. Batalionul al doilea de vânători, condus de maior Candiano Popescu, s-a desfășurat în linia de tiraliori. Coloana principală de atac fu condusă de locotenent-colonelul Voinescu. După 20 minute o ploaie de șrapnele și de gloanțe turcești cade pe coloana de atac. Pe la 3 și jumătate era încinsă lupta pe întreaga linie. Lupta cea mai crâncenă. Din primele linii soseau neîntrerupt răniți, dintre care mulți și-aduceau chiar și armele cu sine. Voinescu își pierde calul și conduce pedestru. Împușcăturile erau atât de dese, încât nu se mai puteau distinge intervalurile. Turcii apărau reduta cu o tenacitate admirabilă, însă trupele române înaintau fără a fi zguduite. Începuse a înnopta, dar lupta se continua. Anghelescu trimite la flancul drept o secțiune de artilerie care bombardase Grivița și Bucova, care încuraja trupele române și mai mult. Cu o temeritate și cu un curaj admirabil ataca pozițiile inamice din nou. Cu o ură puternică ce străbătu noaptea cea rece și ploioasă, se repezără pentru a treia oară rămășițele din batalionul al doilea de vânători și din regimentul al 10-lea de dorobanți. Încă o dată șuierau gloanțele peste capetele trupei ostenite, dar coloanele înaintau neclintite peste cadavrele camarazilor căzuți, și la orele 6 și 15 minute, seara, turcii au fost respinși desăvârșit din fortul Grivița, care fu ocupată îndată de trupele regimentului al V-lea de linie și al XIV-lea de dorobanți. Bravii vânători cuceriră un drapel și anume vânătorul George Ion, ajutat de sergenții Stan George și Nica Vasile, iar celelalte trupe cuceriră 4 tunuri. Aceste trofee au fost scump plătite, dar niciodată n-au fost mai meritat câștigate. Aceste trofee au fost primite la 7/19 septembrie cu mare entuziasm la București, ce era prefăcută în

adevărată sărbătoare națională. Două tunuri se află și acum lângă statuia lui Mihai Viteazul.

Dar să revenim la divizia a III-a.

Nu așa de fericit a succedat atacul acestei divizii, ce l-a început numai atunci când divizia a IV-a ajunsese la obiectiv, deși și această divizie s-a luptat nu cu mai puțin curaj și bravură. Batalioanele prime de atac din regimentul al 8-lea și al 10-lea și-au pierdut în decursul luptei toți ofițerii (din batalionul I al regimentului al 8-lea a rămas un singur ofițer). Nemaivând aceste trupe ofițeri, după ce au ajuns prin ploaia de gloanțe până la groapa și intrarea redutei, au început a se retrage. Brigada de la rezervă sosi prea târziu în ajutor, din cauza timpului ploios și a terenului greu de înaintat. De aceea atacul n-a avut succes și trupele s-au văzut silită a se retrage decimate.

Succesul zilei a fost cucerirea redutei I ce era de mare însemnătate, de aceea românii n-au dormit noaptea întreagă, temându-se de încercarea turcilor de a o recupera, ceea ce turcii ar fi făcut-o pe la orele 5 dimineața. După o luptă de două ore români erau siliți a părăsi reduta, însă în acel moment suprem intra în acțiune regimentul al 13-lea de dorobanți, care, după o luptă de o jumătate de oră a respins definitiv pe turci și caporalul Pruncu a plantat steagul regimentului al 13-lea pe parapetul fortului.

Reocupând românii reduta au reconstruit-o pentru apărare. Au asediat o baterie de 14 tunuri, ce avea rolul de a împiedica orice mișcare turcească și de a ataca reduta prin tranșee cu pozițiile cucerite la 8 septembrie.

Pierderile au fost enorme: Morți 15 ofițeri și 1.335 soldați, răniți 41 ofițeri și 1.176 soldați. Singur, batalionul de vânători a pierdut, din 640 oameni și 11 ofițeri, 400 oameni și 7 ofițeri.

Ziua de 11 septembrie a fost o zi dureroasă pentru țară, pentru că a pierdut atâția fii bravi și iubiți, dar a fost totodată una din cele mai frumoase zile ce decorează paginile istoriei românești, a fost o zi de glorie și mândrie națională, căci în dânsa s-a ridicat neamul românesc în fala de altădată, i-a dat locul ce i se cuvine între popoarele libere și civilizate, i-a câștigat iubirea și admirațiunea lumii și i-a asigurat viitorul. Nu numai țara întreagă și toată românimea a serbat această zi de glorie, dar întreaga lume a aplaudat vitejia română prin laudele și elogiile cele mai măgulitoare.

VI

După cucerirea redutei I românii începură la lucru, au construit o baterie spre vest, precum am spus mai sus, au construit forturile Alexandria, Verbitia și Tudoru, între Alexandria și Verbitia au construit tranșee, cu care să se poată apăra aripa dreaptă pe deplin. Afară de acestea au mai construit o redută în Calisovatiu cu scopul

de a putea domina o vale secundară, ce se întinde de la Vidu până la Ribenu, și adăpostea cavaleria română ce opera pe malul stâng al râului Vidu. Terenul ocupat de trupele române era foarte considerabil, de la Grivița până la Creta sunt 21 kilometri. Pentru a nu putea fi întreruptă linia română prin atacuri inamice, încercară a strânge brâul de împresurare, făcând o conexiune de la satul Ribenu până la Vidu. Înaintea Verbitei au mai construit două redute, Iași și Turnu și, mai târziu, fortul Craiova, fortul Calisovatiu, Bechet și București. Astfel armata română avea acum însemnate puncte de rezim pe coama unui deal paralel cu pozițiile turcești, pe care s-au construit, succesiv, și alte forturi și tranșee și linia de împresurare deveni din ce în ce mai strâmtă. Turcii simțeau mult pierderea redutei I, de aceea făcură dese atacuri de reocupare, însă totdeauna fură respinși de români cu pierderi însemnate. Vazând însă că nu le succede, construiră alte redute și făcură mari pregătiri pentru atacuri.

De aici încolo până la luna octombrie nu au fost atacuri mai însemnate. O luptă mai mică a avut un escadron de roșiori la 5/17 septembrie cu o trupă de cavalerie cercheză de 150 călăreți la satul Cneja, de lângă drumul Plevna-Rahova, unde după o luptă de o oră, roșiorii au cucerit un stindard, mai multe arme și cai.

Fiindcă reduta II, numită Plevnița, era de mare însemnătate pentru operațiunile românilor, iar cucerirea ei prin asalturi era imposibilă, se ordonă a se ataca numai din pas, adică prin construire de paralele și tranșee.

Pe la 6/18 septembrie era terminată paralela a 2-a și s-a ordonat un atac asupra redutei, care a fost fără rezultat, din cauza că trupele române erau prea puține față de rezistența înverșunată a inamicului. De două ori se repeziră trupele române asupra redutei cu asalt, ajunse până la groapa redutei, era să înceapă o escaladă pe parapet, însă de ambele ori au fost respinse cu pierderi însemnate de către inamic, cu mult mai numeros.

Ostașii români au dovedit și în această luptă o vigoare și o vitejie admirabilă, combătând în timp mai mult de trei ore în câmp deschis pentru dâșii, atacând un inamic cu mult mai superior în număr și scutit bine în întărituri formidabile.

Pierderile române din această luptă au fost 15 ofițeri și 274 soldați răniți și 5 ofițeri, 133 soldați morți⁶.

VII

Lucrările la paralele se continuau cu mare repeziciune. La 20 septembrie era terminată a 3-a paralelă și la 30 septembrie și a 4-a. Vizitând, generalul Tottleben, lucrările românilor, a fost surprins de spiritul cel bun al armatei și de exactitudinea cu care fură executate lucrările lor. Asemenea au fost admirate de toți străinii. Și în

⁶ *Transilvania*, Anul XII, Sibiu, nr. 3-4/1-15 februarie 1881, pp. 21-25.

adevăr este admirabilă perseverența cu care executau divizia a III-a și a IV-a construirea de șanțuri, tranșee și paralele sub focul inamicului, care nu înceta nicidecum a trage asupra lucrătorilor. Ploaia și ninsul nu s-a întrerupt două săptămâni. Însă trupele nu și-au întrerupt lucrările, până când le-au terminat. Ostenelile și încordările cele mari au făcut să dispară demult roșata de pe fețele bravilor soldați și luptele sângeroase le încrețiră frunțile. Sub asemenea împrejurări era lucru tare firesc, cum că soldații români voiau mai bine a se bate decât a mai sta la pândă în șanțuri, sub o ploaie continuă de proiectile.

De aceea, comandantul diviziei a IV-a, G. Anghelescu, cunoscând acest spirit ceru la comandantul trupelor române autorizația și latitudinea de a se da asaltul redutei atunci când va crede momentul oportun, ce și obținut.

Anghelescu a ales ziua de 7/19 octombrie pentru a se da asaltul redutei Plevnița. Atacul s-a început la orele 12 jumătate. Batalionul 1 de vânători și un batalion din regimentul al 5-lea de dorobanți formară prima linie de atac, care, la semnalul dat, trecură în pași gimnastici peste paralele asupra redutei.

În același timp o trupă de voluntari compusă din dorobanți și soldați de geniu alergică cu gabioane pentru a pregăti escaladarea. Trupele române fură primite de inamic cu un foc crâncen. Detunăturile erau atât de dese, încât nu se mai știa din care parte vin gloanțele. Dorobanții și vânătorii s-au luptat cu mare înverșunare, dar nu le-a fost cu puțință a se urca pe escarpă. De patru ori s-au aruncat trupele române cu o formidabilă ură asupra redutei, dar focul omorător i-a împiedicat a o lua. Afară de aceasta, turcii mai primiră însemnate ajutoare. Situația trupelor române deveni tot mai gravă, încât se văzură siliți a se retrage.

În ziua următoare, la orele 6 jumătate mai încercă Anghelescu un atac de surprindere cu regimentul al 7-lea de infanterie, urmat de batalionul 1 de vânători, la care s-a adăugat, în linia a II-a, regimentul al 13-lea și al 14-lea de dorobanți.

Trupele trecuse peste paralelă, se aruncară asupra redutei, ajunse până la șanțuri și intrară în ele și se făcură stăpâni peste ele. O luptă fierbinte se încinse aici, din cele mai sângeroase, ce a ținut aproape o oră. Văzând cum că toate forțele lor pentru escaladarea de-a dreptul sunt nimicite, o parte dintre soldați o luară de-a lungul șanțului pentru a ieși la gura redutei, în spatele inamicului. Însă aceasta fusese provizoriu, luase toate precauțiunile și postase aici rezervele turcești, care primiră pe români cu un foc distrugător și le închiseră drumul. Mai toți ofițerii români puși afară din luptă și eroicele eforturi ale trupelor române fură sfârșite de numărul predominant al inamicului. Comandantul Anghelescu opri un al doilea atac, văzând că prin aceasta s-ar înmulți pierderile.

În ambele atacuri s-au pierdut: morți 2 ofițeri și 283 soldați, răniți 20 ofițeri și 621 soldați.

Trupele române se bătură și astă dată ca totdeauna cu cunoscuta lor bravură, și dacă n-au reușit astădată a lua reduta, cauza a fost că turcii, care erau scutiți în dreptul fortificațiilor, primiră în continuu noi ajutoare, pe când rezervele române erau puține.

Divizia a IV-a, din 10 mii de oameni, pierduse 5.200, adică mai bine de jumătate. Din această cauză această divizie s-a substituit prin divizia a II-a de sub comanda colonelului Cerchezu, care până acuma era la rezervă.

VIII

Lucrările românilor se continuau. Principele Carol și cu Statul său major era, de la începutul operațiunilor, de părere, cum că Plevna nu se va putea lua, decât prin o ceruire perfectă și cum că atacurile parțiale și cu baionetă nu pot aduce niciun folos practic. Aceste păreri bazate pe adevărata cunoștință militară au fost desconsiderate de întreg consiliul generalilor ruși, cu marele duce Nicolae în frunte. Însă experiențele de până acuma, ce au costat sacrificii atât de mari de sânge, au dovedit cum că Carol și Statul său major avu dreptate. Singur numai Tottleben aproba părerea lui Carol, care îndată după sosirea lui modifică planul de asediu. Dânsul, îndată, după sosire, ordona ca trupele rusești să avanseze spre inamic încă 5 km. Și aici să înceapă la construirea de tranșee, șanțuri și paralele, adică s-a comandat ca să facă și rușii aceea ce au făcut românii deja. În așa mod s-au întreprins toate operațiunile contra Plevnei, în mod rațional.

Între aceea, românii au continuat lucrările de fortificare pas cu pas, au construit paralela a 5-a și a 6-a, cea din urmă până la 30 m. de redută. Totodată au început a pregăti un război cu mine, ce era să se combine cu un atac energic și pe acesta să-l ajute. Mina era compusă din două galerii, una cu patru focare de mine și a doua cu trei focare de mine. Ambele mine erau împreunate printr-o galerie secundară. Acest atac de mine, pregătit cu multă conștiință, nu s-a executat.

Pe la 12/24 octombrie s-a executat retragerea diviziei a IV-a spre Ribenu, adică până la Demirchioiu și Terstenik. Brigada I a lui Cantilli se afla la Demirchioiu și a II-a, a lui Borănescu, la Susurlu. La această divizie s-a mai adăugat brigada de cavalerie a colonelului Crețianu. În 12/24 octombrie brigada lui Cantilli a ocupat satele Gorni și Dolni-Etropolu, și astfel s-a înfăptuit definitiv brâul de împresurare cu aripa stângă a armatei rusești. Armata română era acuma, în fapt, foarte aproape de pozițiile turcești și a ocupat toate înălțimile paralele cu pozițiile turcești prin tranșee și redute, care poziții erau scutite de partea stângă prin reduta Grivița I, iar la dreapta cu râul Vidu, 8 m. spre sud de la Sursulu. În această poziție s-au construit 19 baterii. Între Vidu și Etropolu asemenea s-au construit cu grabă redute, tranșee și baterii.

În 19/31 octombrie Plevna era complet împresurată, atât de români cât și de ruși, împreunându-se la Dolni-Dubnicu trupele lui Cantilli cu ale lui Sotoff, care comanda aripa stângă rusească de împresurare. Astfel, Osman Pașa nu avea nicio linie de retragere și de aici încolo era avizat numai la puterile sale, neputând căpăta de nicăieri ajutor. Aceasta o împiedică și Gurko cu corpul volant închizând toate drumurile spre Sofia.

Întru aceea s-a întâmplat la 19/31 octombrie memorabila luptă la Rahova și cucerirea aceleia prin colonelul Slăniceanu, actualul general și ministru de război, cu care ocaziune românii au excelat ca și la Plevna și și-au câștigat meritat titlul de viteji.

IX

Dar să revenim la ultimul act sângeros de la Plevna, la căderea Plevnei.

Încă în 1/13 noiembrie provoca marele duce pe Osman să capituleze și să cruțe vărsările de sânge. Acesta sperând ajutorul primit de la Constantinopol, răspunse: „Suntem conștienți cu toții, armata mea bravă, împreună cu mine de a ne vărsa ultimul picur de sânge pentru apărarea drepturilor sale...”. Însă după ce văzu Osman cum că ajutorul promis nu mai sosește și că este închis de toate părțile, trimite la 1 decembrie un parlamentar la Nicolae și-i împărtășește, cum că voiește a capitula sub condiția dacă-i va fi permis a se retrage cu întreaga armată nedezarmat, sau la Vidin, sau la Sofia. Consiliul convocat de Nicolae i-a răspuns cum că predarea este o chestie de timp, prin urmare nu se pot primi condițiile propuse.

Lui Osman nu-i rămase deci alta decât a face o încercare de ieșire cu toate forțele sale, spre care scop începu a se pregăti. În 9 decembrie s-a împărțit fiecărui soldat azima din urmă, provizia pentru 6 zile. Prin șanțuri și redute s-au lăsat amplasate numai unele posturi foarte slabe.

Planul lui Osman era de a face atacul la 10 decembrie fără ca rușii și românii să știe ceva, însă nu a avut succes. Pregătirile și mișcările trupelor lui Osman, facerea unui al doilea pod peste Vidu, trecerea trenului peste Vidu și altele, fură observate atât de ruși cât și de români. Carol presimțind aceasta demult, pregătise tot lucrul astfel, câte ori pe unde ar fi încercat ieșirea, spre acela se putea concentra o armată destul de puternică, pentru a putea face rezistența cu efect.

În seara de la 9 decembrie s-a constatat prin doi spioni turcești concentrarea trupelor turcești la podul peste Vidu și evacuarea șanțurilor. Tot în această noapte observă și anteposturile brigadei române sachelari și cele din divizia a IV-a o mișcare a inamicului, care aduna trupe spre gura Plevnei și începuse construirea unui pod peste Vidu. De la Sursulu s-a observat în Plevna și în jur o mulțime de lumini și mișcare multă.

Pentru dimineața de la 10 decembrie era decis un atac concentric.

Ordinele prescrise pentru armata română s-au executat numaidecât. Rezervele pășiră în ordinea de bătaie indicată. Trupele rămaseră peste noapte sub arme, cavaleria cu caii întărnițați, totul era gata a intra în acțiune la primul semnal. În zori de zi colonelul Cerchezu, comandantul diviziei a IV-a fu încunostiințat de comandantul trupelor de tranșee, colonelul Cotruțiu, cum că în Plevnița (reduta II) s-a observat o mișcare de retragere. Pe la ora 8 s-a observat de la divizia a II-a cum că reduta II era părăsită de turci. Trupele române din tranșee, compuse din regimentul de linie al 4-lea și din o baterie a regimentului al 6-lea, înaintară spre redută, pe care o luase în posesiune cu multă precauție știindu-se că erau minate. Însă, din noroc, cele trei focare turcești n-au explodat, din cauză că aprinderea au aflat-o stinsă pe la intrarea în redută.

De aici trupele înaintară cu repeziciune în câmpul retransat de la Bucova și dezarmaseră garnizoana turcească abia de 300 de oameni, apoi se îndreptară spre Vidu unde-și luară poziție cu fața spre vest, pentru a putea respinge pe Osman, dacă ar face încercare să se reocupe.

Brigada volantă din reduta Craiova înainta spre redutele de la Opanetiu, unde prima redută era deja părăsită. Spre reduta 2 s-a desfăcut un batalion în linia de tiraliori, însă în acel moment s-a văzut steag alb de predare, ce turcii au pus pe redută. Tot în acest mod s-au predat și celelalte redute.

Spre Opanetiu mai înainta și brigada I din divizia a IV-a și divizia a III-a. Brigada a 2-a din divizia a IV-a se asedia la aripa dreaptă a diviziei a II-a. În dreptul flancului drept al acestei brigade se afla cavaleria română care făcu să se predea o trupă de 300 de oameni din cavaleria turcească.

Pe la ora 10 se afla în mâinile românilor trei redute de la Opanetiu. Reduta cea mare de la Opanetiu asemenea s-a cucerit, capitulând toți turcii în urma unui strălucit asalt condus de colonelul Sachelariu, la care românii au dovedit o bravură eminentă, cu care ocazie au făcut 2.000 prizonieri și au cucerit 6 tunuri.

Pe la ora 12 brigada Cantilli precedată de bateria călărași Alexandrescu înainta spre șoseaua Sofia dincolo de Vidu, spre a ataca inamicul în flanc. Întru aceea colonelul Cerchezu, în fruntea diviziei sale, veni de la Bucova direct spre Plevna. Regimentul al 6-lea de linie din această divizie fu cel dintâi, din întreaga armată de împresurare, care intra în Plevna sub comanda colonelului Algiu.

Întru aceea se continua cu înverșunare lupta peste Vidu cu grenadierii ruși, la care participa și artileria diviziei a IV-a române, ce se afla postată la Dolni-Etropolu și ale cărei focuri decimară rezervele turcești, iar trenul adus în mare confuzie, precum și artileria din pozițiile cucerite de la Opanetiu, făcea mare goluri în șirurile armatei turcești.

Turcii nemaiputând susține focul trupelor rusești, ce se înmulțeau mereu, începură pe la ora 9 a.m. a se retrage spre Vidu și de aici încercară a-și reocupa

pozițiile avute. Însă acestea le aflară deja ocupate de trupele române din divizia a II-a, a III-a și a IV-a, ce operase deja joncțiunea la spatele inamicului.

Osman văzându-se înconjurat din mai multe părți și văzând ieșirea fără succes, încetă lupta și arbora drapelul alb pe mai multe puncte. El însuși era grea vulnerat la un picior.

Întru aceea trupele române au început dezarmarea inamicului și la adunarea de prizonieri. Numai în acest punct se predară 6.000 prizonieri, 26 tunuri și o mare cantitate de puști și de muniție de război, care se depuseră în grămezi, până la definitivă împărțire a trofeelor.

În acest timp un ofițer superior turc se prezenta și ceru a vorbi cu comandantul trupelor din această parte, care era colonelul Cerchezu. Declară că este trimis de Osman pentru a se înțelege în privința trupelor sale. Cerchezu, însoțit de coloneii Arion, Berendeiu și mai mulți ofițeri din Statul major, merse la Osman, pe care-l afla vulnerat și înconjurat de mai mulți generali și de șeful său de stat major. Osman îi declara că se consideră prizonier împreună cu armata sa, care depune armele numai după ce a făcut tot ce îi comanda onorul militar și voiește să cunoască soarta ce i se va hotărî pentru dânsul și trupele sale. Cerchezu îi răspunse că Domnitorul Carol I și Marele duce Nicolae vor decide în privința soartei armatei prizonieră, dar poate fi încredințat cum că atât oștirea turcească cât și populația din Plevna vor fi tratați cu toate menajamentele ce merită niște ostași ce și-au îndeplinit până la capăt datoria.

Auzind Marele duce Nicolae cum că Osman s-a predat lui Cerchezu, a devenit foarte necăjit, nemulțumit și gelos, pentru că Osman nu s-a predat unui comandant rus, ci unui român. Urmările acestei nemulțumiri și gelozii le-a simțit atât Carol, cât și România, atât în tractările vătămătoare ale Marelui duce Nicolae cu Domnul Carol, încă în acea zi, cât și în tractările la facerea condițiilor de pace la Adrianopol, cât și cu deosebire din pacea de la St. Stefano și în urma Congresului de la Berlin.

Acestea sunt, pe scurt, domnii mei, faptele petrecute la 10 decembrie la Plevna, executate de vitezele trupe românești. Seara a vizitat Carol pe Țarul la Poradimu, care-l îmbrățișa cu mare emoție, mulțumindu-i și cu graiul pentru strălucita parte a trupelor române la aceste succese.

Știrea despre căderea Plevnei a electrizat Europa întreagă, a produs sentimente de bucurie în toți oamenii ce doreau învingerea armatelor aliate. Manifestările de bucurie s-au întâmplat prin toate unghiurile României, prin toate orașele, satele și cătunele. Nu credeam a fi existat suflare românească care să nu participe barem cu inima și cu cugetul la această măreață sărbătoare națională. Domnul Carol a fost primit în țară între urările cele mai entuziaste și în triumf. Dar, cu deosebire, a excelat capitala României cu primirea sărbătorească și triumfală, precum nu s-a mai văzut în România de sute de ani.

X

Plevna a căzut. Leul a fost scos din vizuina sa prin bravura armelor române. Căderea Plevnei a hotărât definitiv soarta înfricoșatului război. Continuarea războiului de aici înainte era o jucărie. Cauza creștină, după cum spunea Marele duce când a rugat pe principele Carol să treacă Dunărea, era mântuită, era triumfătoare. Și la acest triumf a contribuit atât de mult vitejeștile brațe românești, fără ajutorul cărora rușii aveau să o pățească rău. Faptele oștilor române au fost decisive. Acestea au recunoscut-o toți străinii.

Însă, luptele românilor nu s-au terminat cu căderea Plevnei. După căderea acesteia trupele românești s-au separat de cele rusești. Armata de sub comanda lui Carol s-a descompus. Trupele române de la Plevna au format 4 divizii, din care 3 au constituit un corp de armată numit „Corpul de vest”, sub comanda generalului Haralambie. Acesta avea misiunea să opereze contra Vidinului, iar o divizie avea să transporte prizonierii turci la București.

Corpul de vest și-a îndeplinit misiunea cu conștiinciozitate și bravură bătănd trupele turcești în multe rânduri și în mai multe locuri, precum la Smârdan, Inova, Belgragicu ș.a. și în urmă făcându-se să capituleze Vidinul. În 12/24 Fauru este acea zi însemnată în care s-a predat Vidinul în mâinile românilor, în care a căzut ultima cetate turcească de la malul drept al Dunării.

După atâtea suferințe, după atâtea lupte sângeroase, după atâtea vitejii secerate pe coastele Balcanului bătrân și admirate și lăudate de lumea întreagă, trupele române s-au reîntors în țară încărcate cu lauri de victorii și trofee, precum rar povestește istoria popoarelor că s-ar fi reîntors vreo armată din campanii. Țara și națiunea le-a primit cu acea iubire și cu o sărbătorire precum nu s-a mai văzut în România de multe veacuri, o adevărată sărbătoare națională. Trupele române s-au reîntors încărcate cu lauri, triumfătoare, precum bine le-a profețit-o domnitorul la trecerea lor peste Dunăre: „Când se vor reîntoarce la vetrele părintești, vor fi liberi și aplaudați de națiunea întreagă”.

Termin aici!

Iată domnilor, pe scurt, un buchet din virtuțile românești! V-am prezentat acest mic buchet compus din câteva mărețe fapte ce tânăra armată română le-a știut executa cu binecuvântarea României și la aplauzele și admirația lumii întrgi. Am încercat a vă prezenta un mic tablou, în care am încercat a eterniza acele fapte glorioase și nepieritoare, din care „viitorul României dat-au mugurul ce încolțește” și

din care suntem „acea mândrie mare, care crește cu mărirea unui neam în deșteptare”.

Cred domnilor, că și d-voastră veți fi de acord cu mine și împreună vom conglăsuși cu d-l Alecsandri:

„Mi-am văzut visul cu ochii, de acum pot să mor ferice

Astăzi lumea ne cunoaște: Român zice, viteaz zice”⁷.

⁷ *Ibidem*, nr. 5-6/1-15 martie 1881, pp. 39-42.

MONAHISMUL SÂNGEORZAN IN CONTEXTUL TRANSILVAN

ALEXANDRU DĂRĂBAN

În universul spiritual al spațiului în care noi trăim, apariția și existența creștinismului se pierde în ceața vremurilor apuse. Oamenii acestor locuri au rădăcini adânci în istoria scrisă și nescrisă de aici.

Celui ce încearcă să reconstituie istoricul unei instituții de orice natură, cea dintâi întrebare ce i se îmbie și care solicită un răspuns neîntârziat este de când ființează instituția respectivă. O instituție, până a se constitui ca o entitate pe deplin conturată, a fost nevoită să urmeze un drum lung și anevoios, atunci când împrejurările erau potrivnice, până a se impune și a fi recunoscută.

Încă de la începuturile creștinismului au existat creștini râvnitori de o viață aleasă, care și-au dăruit viața lui Hristos prin *ascultare, feciorie și sărăcie de bună voie*⁸.

Chestiunea începuturilor vieții monahale în Imperiul Roman de Răsărit, respectiv Bizantin, ca și pe teritoriul actual al României, cu toate eforturile depuse spre a fi elucidată, a rămas pe alocuri destul de nebuloasă⁹.

Din Orientul Apropiat și Muntele Athos monahismul (isihasmul) s-a răspândit în numeroase mănăstiri din Serbia, Bulgaria, Rusia și Țările Române¹⁰.

În Transilvania, monahismul a început să prindă rădăcini încă de timpuriu (din secolul XIV), adică la scurtă vreme după organizarea sa, prin monahii veniți la noi de la Muntele Athos sau din sudul Dunării¹¹. Ca și în celelalte provincii românești, viața monahală sub forme organizate a existat încă de la începutul celui de-al doilea mileniu creștin, mai ales în primele opt secole.

Pe parcursul a mai multor secole numărul așezămintelor monahale a sporit, chiar dacă unele dintre ele au trecut în rândul celor catolice odată cu ctitorii lor, altele au

⁸ Preot prof. univ. dr. Alexandru Moraru, *Câteva aspecte din influențele isihasmului asupra vieții bisericești din Transilvania până în secolul al XIX-lea*, în „Teologie și cultură transilvană”, ediție îngrijită de Ioan Vasile Leb, Cluj-Napoca : Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 37.

⁹ Preot Vasile V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (până la 1600)*, teză de doctorat, București : Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (E.I.B.M.B.O.R.), 1984, p. 23.

¹⁰ Preot prof. univ. dr. Alexandru Moraru, *op. cit.*, p. 40.

¹¹ *Ibidem*, p. 41.

fost abandonate sau transformate în biserici de mir, ajungându-se în secolul al XVIII-lea la aproximativ 200¹².

Lipsa materialului documentar și a altor mărturii a făcut dificilă determinarea acestora într-o anumită perioadă istorică, dar acest fapt nu exclude dreptul la existență istorică. Momentul cronologic al întemeierii unor lăcașuri mănăstirești a fost stabilit prin raportare la pisanii, la obiecte de cult, la acte oficiale sau prin acreditarea tradiției ca și document¹³.

Odată cu organizarea statală a provinciilor românești apar și primele așezări manahale durabile, care dăinuiesc peste veacuri.

Monahismul transilvănean nu și-a putut desfășura activitatea ca și cel de peste munți, fiindcă organizarea politică și legislația de aici erau ostile românilor și credinței lor.

Majoritatea schiturilor (sihăstriilor) din Transilvania au fost întemeiate de călugări izolați, de preoți de mir sau chiar de către unii credincioși. De obicei, se uneau câte două sau trei familii de credincioși, ridicau un schit, la marginea satului, pe pământul lor, unde aduceau un călugăr hirotonit preot (ieromonah), care trăia în duh isihast; alții ridicau acest gen de schituri în adâncurile văilor sau ale pădurilor, după modelul monahismului răsăritean.

În același timp, acești călugări au fost renumiți misionari prin satele din apropierea lor, întărind poporul în dreapta învățătură și învățându-i să-și apere credința străbună¹⁴.

Mulți călugări s-au format la Muntele Athos sau în Țările Române, după care se hirotoneau și se reîntorceau în Transilvania, pentru a le fi de folos duhovnicesc ortodocșilor de aici; majoritatea dintre ei, însă, aduceau în Transilvania cărți de slujbă, scrieri ale Sfinților Părinți, manuscrise laice și religioase necesare credincioșilor¹⁵.

Este și cazul sângeorzenilor, care cu toată vitregia vremurilor, nu le-a lipsit instituția bisericească proprie care le-a fost sprijin și nădejde, îmbărbătare și salvare în fața măsurilor de constrângere și opresiune a oficialităților, în tendințele ei de prozelitism calvin și catolic.

În veacurile XI – XIII s-au petrecut în Transilvania schimbări profunde, în urma suprimării de către cuceritorii maghiari a voievodatelor românești.

¹² Protos. Dr. Macarie Motogna, *Monahismul Ortodox din Maramureș și Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Mănăstirii Rohia, 2009, p. 164.

¹³ *Ibidem*, p. 165.

¹⁴ Preot prof. dr. Alexandru Moraru, *op. cit.*, p. 43.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 43-44.

Cele mai vechi urme ale unor monumente bisericești din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului datează din secolul al XIII-lea și au fost găsite în urma săpăturilor arheologice¹⁶.

La locurile sacralizate de bisericile schiturilor și mănăstirilor au rămas, fără putere de clintire, în memoria colectivă, nume de locuri, dealuri, văi, păduri, poieni, chiar cei care le-au nimicit fiind siliți a le recunoaște existența atunci când întocmeau hărți, cărți funciare sau altfel de înscrisuri cu privire la hotare¹⁷.

La Sângeorz-Băi, existența unei active vieți monahale a fost fixată în memoria colectivă de un număr mare de toponime: *Remetea, Runcul Mănăstirii, Valea Porcoaia, Valea Cormaia, Valea Pleșii, Valea Grecilor, Poiana (Valea) Mărlui, Poiana lui Lazăr, Poiana Tâlhărilor* (denumire dată de autoritățile vremii „schismaticilor”), *Dealul lui Pricope, Valea lui Dan, Valea lui David, Păraul Popii, Groapa lui Malin*, sau, chiar sunt câteva familii sângeorzene care poartă numele *Mănăstire*.

Un document din 14 decembrie 1450 amintește existența unor biserici românești pe Valea Someșului, la Maieru, Sângeorz și Năsăud¹⁸. Tot o asemenea dată este vehiculată de un învățat ungur, pe nume Szendrei, din Budapesta, în anul 1902, în care vorbește de bisericile de lemn din satele de pe Valea Rodnei: Maier, Sângeorz și Năsăud¹⁹.

O altă mențiune ne face cunoscut că un anume Pahomie zidește în apropierea Neamțului schitul Pocrov, un schit cu același nume găsindu-se și în munții Sângeorzului, având ctitor cu același nume²⁰. Mai mult ca sigur este vorba despre cuviosul Pahomie de la Gledin (din zona Bistriței) trecut recent în rândul Sfinților Români. Biserica de lemn cu hramul „Buna Vestire” se păstrează până astăzi.

Situația mănăstirilor ortodoxe din Țara Năsăudului și ținutului Bistriței rămâne stabilă până la jumătatea secolului al XVIII – lea, când datorită rolului de frunte jucat în mișcarea celor de religie ortodoxă, conduși de călugărul Sofronie, mănăstirile vor fi supuse represaliilor. Astfel, în iunie 1761, generalul Bukow dă ordin ca toate mănăstirile să fie arse, iar cele de piatră distruse²¹. Cele care au reușit să scape distrugerii sunt menționate (printre altele) în unele documente ale vremii:

¹⁶ Dr. Marius Porumb, *Vechi biserici din secolele XIII – XVI* în „Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului”, Cluj-Napoca : Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, 1982, p. 77.

¹⁷ Protos. Dr. Macarie Motogna, *op.cit.*, pp. 178-179.

¹⁸ Victor Motogna, *Un document necunoscut privitor la istoria românilor din Valea Rodnei*, în „Revista istorică”, 1925, XI, 7 –9, pp. 196 – 201.

¹⁹ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, vol.I*, Sibiu, 1935, pp. 150 – 152.

²⁰ *Ibidem*, p. 193.

²¹ Ștefan METEȘ, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. LXXVII.

- la Feldru, mănăstirea din pădure, aproape de gura Râmetei, între Feldru și Ilva-Mică, este adusă în comună;

- Sângeorzul Român avea o mănăstire pe Valea Porcoaia, care, la 1767, nu mai avea călugări;

- la Rebra Mică, episcopul Atanasie Rednic, însemna la 1767, că există o mănăstire cu un preot;

- la Rebra Mare, mănăstirea din Lunca Vinului, la 1762, nu avea călugări²².

Cercetând monumentele religioase de pe cuprinsul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului constatăm că în secolul al XVIII-lea numărul bisericilor din piatră este cu mult mai mic în comparație cu cele din lemn. Restricțiile impuse de autorități, împiedicând în primul rând construirea bisericilor ortodoxe, au afectat ridicarea în material durabil în mai mare măsură decât a tradiționalelor biserici din lemn.

Între monumentele mai vechi poate fi amintită și vechea biserică din Năsăud, construită în veacul al XV-lea, sau pe cea din Sângeorzul Român de pe la 1669, ambele demolate la sfârșitul veacului al XIX-lea²³. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Țara Năsăudului și ținutul Bistriței, continuă procesul de edificare a „uniației” prin ridicarea unor noi biserici de piatră, masive și care, aproape în exclusivitate, preiau planul bisericilor catolice. S-a ajuns ca la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX în Sângeorz-Băi să nu mai existe nicio biserică și, implicit nici parohie ortodoxă, ca de altfel pe întreaga Vale a Rodnei, dar și pe Valea Ilvei.

Totuși au fost călugări care făceau slujbele ortodoxe în clandestinitate, îndeosebi în Sângeorz-Băi, până după 1 Decembrie 1918. După „Unirea cea Mare” s-au construit în Sângeorz două biserici ortodoxe: Biserica „Adormirea Maicii Domnului” (1926), de către ieromonahul Ioachim Bâznog, care a fost demolată sub regimul comunist după anul 1958; apoi Biserica „Schimbarea la Față” (1937), sub păstoria părintelui profesor Ioan Bunea.

²² *Ibidem*, p. 63 – 71.

²³ Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria bisericească*, în „Arhiva someșană”, Năsăud, nr. 21, 1937, p. 465.

IEROMONAHUL ANTONIE BÂZNOG DIN SÂNGEORZ-BĂI²⁴

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Viața bisericească din Parohia Ortodoxă Sângeorzul Român (Sângeorz-Băi) se înscrie în tumultul întregii vieți din Transilvania cu toate greutățile și suferințele prin care a trecut întreaga Biserică Ortodoxă de pe aceste meleaguri.

După unirea cu Biserica Romei, satele românești din Țara Năsăudului au fost supuse, mai tot timpul, multor șicane din partea autorităților locale, atât administrative cât și bisericești. Unul dintre fenomenele generate de această „*mișcare politică și religioasă*” a autorităților administrativ-bisericești romano-catolice din Transilvania au fost emigrările, în masă, în Bucovina și Moldova. Acest fenomen al emigrării a avut un caracter permanent și continuu până la 1918.

O anumită „*ușurință și ajutor*” în a emigra, în masă, se datorează și așezării din punct de vedere geografic a Sângeorzului Român. Se învecina cu Maramureșul, cu acces prin Valea Cormăii, iar distanța pâna la granița cu Bucovina era în jur de 40 de kilometri, prin Pasul Rotunda sau prin Pasul Grădinița.

În mod sigur, din Sângeorzul Român, au emigrat în Bucovina sau Moldova, spre a se călugări, ca și mulți alții din această zonă, și cei doi frați: Bâznog Alexandru și Bâznog Ioan. Acești doi frați s-au călugărit, primul luându-și numele de Antonie, iar cel de-al doilea, de Ioachim.

Antonie, pe numele de botez Alexandru, s-a născut în 14 august 1866 în Sângeorzul Român, din părinții Roman Bâznog, plugar, în vârstă de 24 de ani și Maria Gagea, de 26 de ani, femeie de plugar. Locuința lor figura „Peste Apă” la numărul 199²⁵.

În statul de serviciu al evidențelor Episcopiei Ortodoxe din Cluj din anul 1929 reiese faptul că în anul 1902 era monah plecând la Muntele Athos unde a stat opt luni, perioadă în care la 17 martie 1902 este hirotonit preot de către arhiereul Ilarion la Mănăstirea Stavronechita, apoi se reîntoarce în țară ca ieromonah. Până la 15 octombrie 1919 a stat fără funcțiune la casa proprie din Sângeorz-Băi.

Arhivele păstrează o adresă a acestuia către Mitropolia Ortodoxă din Sibiu, încă din anul 1919, în care părintele Antonie Bâznog trimite un proces-verbal cu numele și iscăliturile unor locuitori din Sângeorzul Român, în care s-a decis înființarea unei Parohii Ortodoxe. Mitropolia recomandă, ca pentru a aproba demersul, să se țină un

²⁴ Acest articol a fost publicat în *TABOR*, revistă a Mitropoliei Ortodoxe a Clujului, numărul din iunie 2012.

²⁵ Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, *Matricola botezaților din Sângeorzul Român*, poz. 65, fond 62 privind Vicariatul Rodnei (1812 – 1948).

nou sinod local în care să se aleagă Comitetul și Epitropia conform Statutului Organic, fără a alege în aceste corporații femei. Tot în acest sinod să se statornicească suma cu care va putea contribui parohia la susținerea parohului. Toate acestea au rămas în stadiu de proiect până la reîntoarcerea acasă a celui alt frate, ieromonahul Ioachim²⁶.

A funcționat ca administrator parohial în Săcelul Maramureșului (aparținând de Protopopiatul Dej) de la 15 octombrie 1919 până la 28 decembrie 1922. Începând cu această dată slujește în parohia Feiurd-Pădureni până pe la 1929, după care se mută în Chinteni unde a slujit până la trecerea la cele veșnice²⁷.

În cele ce urmează vom prezenta activitatea sa misionar-pastorală desfășurată în parohiile unde a slujit.

Parohia Săcel (Maramureș)

Activitatea ieromonahului Antonie Bâznog s-a desfășurat începând cu anul 1919 până în anul 1922²⁸. Parohia ortodoxă din Săcel funcționa „încă de prin anii 1908-1909 cu circa 1.000 de suflete, reveniți la Ortodoxie”. Într-o adresă către Ministerul Cultelor și Artelor era adus la cunoștință că „în această localitate mărișoară cu 3.000 locuitori nu aveau decât o capelă instalată în casa unde locuiește preotul. Toate stăruințele credincioșilor de a zidi o biserică solidă au fost zădărnice de guvernul maghiar și organele lui, ca să nu putem prinde rădăcini. Acum că Dumnezeu ne-a ajutat să ajungem zilele de fericire pentru biserica noastră, am reluat lucrurile pentru zidirea unei biserici. Vă rog să binevoiți a ne acorda spre acest scop un ajutor care stârni simțul de jertfă al credincioșilor tari și neclintiți în legea lor străbună”. O copie a acestui demers a fost făcut și către Consistoriul de la Cluj al cărui președinte era arhimandritul Nicolae Ivan, care au hotărât acordarea sumei de 5.000 de lei²⁹.

Parohia era fără preot încă din anul 1919 „de când părintele Alexandru Ciocaș s-a depărtat din comună” făcându-se demersuri la Consistoriul Arhiepiscopiei și către protopopul Teodor Herman. Credincioșii recunoșteau că-i era foarte greu părintelui Antonie pentru „câte avem de lipsă nici nu-i cu putință”³⁰

Slujirea în această parohie n-a început sub cele mai bune auspicii întrucât prim-pretorul plasei Iza „ațâța” populația împotriva călugărului și-i îndemna să-l întrebe de

²⁶ Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului (A.A.V.F.C.), fond III 1-8/1919 și 83/III.12/1924.

²⁷ *Ibidem*, Stat de serviciu certificat la 1 noiembrie 1929.

²⁸ *Ibidem*, Actul nr. 1488/1922 eliberat de Primăria Săcel și Atestatul nr. 62/1922 al Parohiei Dragomirești.

²⁹ *Ibidem*, Actul cu nr. 2952/2751 din 28.X. 1921 și Copie după această cerere nr. 56945/1921.

³⁰ *Ibidem*, Adresa către Consistoriul Arhiepiscopiei Cluj din 17 mai 1921 semnată de Vasile Magdău, Danci Ioan, Todor Magdău, Magdău Ștefan.

cine a fost trimis să administreze această parohie. Aceste probleme au fost aduse la cunoștință Consistoriului de la Cluj, la data de 20 decembrie 1920, de un grup de credincioși (Cozma Câmpan, Toader Magdău, Ion Danci, Dumitru Magdău, Andrei Tomoioagă, Toader Danciu, Dumitru Bizeu, Ioan Magdău, Niculai Danci, Vasile Magdău, Ioan Burnaru ș.a), aceștia precizând că „poporul este foarte mulțumit cu părintele Antonie Bâznog de cum slujește cele bisericești în interesul poporenilor din loc”³¹.

Primele reclamații le face preotul din Dragomirești, Pavel Moldovan, care-l acuza pe ieromonah că „reduce slujbele și abate poporul, le face mai ieftin, că vrăjește și caută de noroc în zodii, predici nu face la popor șă că nu-l interesează decât punga”. Amintea că în comună au fost preoți distinși care țineau conferințe religioase și recomanda ca să afle un preot cu „calificațiune mai mare” că dacă „poporul mai deștept văzând că nu le mai trimiteți preot, în scârba lor sufletească merg la biserica greco-catolică”³². În urma acestor reclamații este trimis în Săcel pentru a face o anchetă ieromonahul Damian Stănoiu³³ care constată că „locuitorii doresc să aibă un preot cult și mai ales să se statornicească acolo” și că „ieromonahul Antonie Bâznog prin felul său de a se purta a reușit să-și câștige simpatia întregului județ al Maramureșului, fără deosebire, aducând prin aceasta mare serviciu cauzei ortodoxe mai mult decât oricare preot ce a trecut pe la Săcel”³⁴.

Greutățile vor continua și pe parcursul anului 1922, în timp care s-a produs un incendiu la biserică, fiind acuzat că el a fost vinovat pentru cele întâmplate. Urmează alte acuze care vor duce la mutarea ieromonahului, de către episcopie, undeva în apropierea Clujului.

³¹ *Ibidem*, Actul din 20 decembrie 1920.

³² *Ibidem*, Actul nr. 92/1921.

³³ Damian Stănoiu, ieromonahul (prozatorul de mai târziu), cu numele de mirean Dumitru Stănoiu s-a născut la 3 aprilie 1893 în comuna Dobrotinet, județul Olt și a murit în București la 8 iulie 1956. După multe peregrinări și ezitări (biografia lui având multe puncte comune cu cea a scriitorilor Panait Istrati și Tudor Arghezi), Damian Stănoiu intră în mănăstire „nu pentru a căuta sfinți în viață sau împins de un surplus de credință”, ci pentru a pune capăt sărăciei care îl măcina de mai mulți ani. Pentru scrierile sale anticlericale va fi mai târziu caterisit. Ultimii ani din viața sa i-a consacrat revederii întregii opere, pentru ediții definitive, și redactării amintirilor (vezi Damian STĂNOIU, *Nușele și romane*, prefată de Ion Nistor, București : Cartea Românească, 1987, nota 1, p. V.)

³⁴ A.A.V.F.C., Actul privind ord. Nr. 2966 bis/1921.

Parohia Feiurd-Pădureni

Spre sfârșitul anului 1922 îl găsim pe ieromonahul Antonie Bâznog în apropierea Clujului, în Feiurd-Pădureni, unde nu exista decât o casă de rugăciune. Datorită trecerii a unei majorități de credincioși de la greco-catolici la greco-orientali (ortodocși), serviciul religios se săvârșea alternativ de către preotul greco-catolic și cel ortodox. Credincioșii trecuți la ortodocși și-au exprimat dorința ca să se facă serviciul separat în altă casă rugând pe ieromonahul Antonie să intervină la Episcopie pentru o rezolvare favorabilă³⁵.

Cert este că în data de 12/25 noiembrie 1923 părintele dr. Sebastian Stanca anunța Episcopia că a îndeplinit încredințarea „de a săvârși sfințirea bisericii din Feiurd-Cooda Feleacului, fiind de față părintele Bâznog și poporul din amândouă cătunele”³⁶. Până în anul 1925 au continuat lucrările de pictură, când la 18 octombrie a avut loc „sfințirea bisericii celei noi. A fost o zi de rară sărbătoare. Parohia aceasta formată abia de trei ani din credincioși uniți întorși la biserica noastră, a făcut eforturi demne de toată lauda ca să-și ridice o biserică modestă, dar frumoasă și încăpătoare. Deși li s-au pus piedici nenumărate din partea uniților din comuna centrală, însuflețirea și abnegațiunea credincioșilor noștri săraci, dar cinstiți, a biruit toate greutatea și în scurtă vreme de doi ani au săvârșit o adevărată minune ridicând o biserică impunătoare, care ar putea face față oricărei alte parohii similare. Jertfele de bani și material, cu lucrul palmelor și cărăușitul le-am văzut răsplătite în Duminica trecută, când a descins în parohie P.S. Sa Episcopul nostru Nicolae, cu membrii Consistoriului, preoții din jur și corul teologilor noștri, ca să sfințească locașul de închinare. P.S. Sa, însoțit de primpretorele plasei d-l I. Moceanu, a fost întâmpinat la marginea satului de tinerimea din parohie cu cântarea „Împărate ceresc”, la biserică, de popor în frunte cu preotul locului ieromonahul Antonie Bâznog, care binecuvântează cu multă căldură pe P.S. Sa. După actul sfințirii se săvârșește Sfânta Liturghie, la sfârșitul căreia P.S.Sa rostește o înălțătoare cuvântare, în care aduce mulțumiri preotului, comitetului parohial și credincioșilor care au jertfit cu trudă și osteneală ca să desăvârșescă lucrul început, iar poporului îi dă sfaturi înțelepte de pace, bună-înțelegere și dragoste frățească, ferindu-se de toate relele care caută să-i tulbure sufletul. La acest act a luat parte intelectualii și popor mult și din comunele greco-catolice din jur care a rămas adânc impresionat de frumoasa serbare a acestei zile. După serviciul divin poporul a fost stropit cu apă sfințită și i s-a împărțit anaforă, iar oaspeții s-a întrunit la o masă comună, după care P.S.Sa , cu suita, s-a întors la Cluj.

³⁵ *Ibidem*, Proces-verbal întocmit de ieromonahul Antonie Bâznog la 28. VI. 1923.

³⁶ *Ibidem*, Actul nr. I /141 din 27 noiembrie 1923 din 27; Vezi și Simona VLASA, *Icoanele împușcate*, interviu realizat cu părintele Simeon Cristurean, în „Renașterea”, Anul XXI, Cluj-Napoca, 2010, nr. 3(239), p. 8.

Laudă și cinste se cuvine bravilor noștri credincioși din Feiurd-Pădureni pentru marea însuflețire cu care au știut să înfăptuiască acest locaș de închinare lui Dumnezeu, fapta lor o punem ca pildă vrednică de urmat tuturor preoților și parohiilor acelor a căror biserici derăpănate de vreme așteaptă înnoire pentru învierea cuvântului Evangheliei. Biserica din Feiurd-Pădureni dă dovadă că acolo unde este zel apostolic și voință de fier, nu lipsește nici puțința de a săvârși fapte mărețe și plăcute lui Dumnezeu³⁷.

În perioada 1927-1929 părintele a fost subiectul unei instigări din partea a trei oameni din sat, Augustin, Aurel și Gheorghe Pop (veri). Aceștia (în numele tuturor locuitorilor ?) au formulat o plângere către Episcopie în care părintele Antonie era acuzat că „face serviciul noaptea, fără cantor. În acest interval s-a furat din biserică actul comemorativ, că în biserică se țin obiecte străine într-o ladă....”. În continuare îl acuzau pe părinte că „în loc să dea sfaturi bune de mângâiere ca un părinte sufletesc și să fie între popor, își face datoria după cum îi taie capul...”. Cei trei rugau Episcopia ca „acest părinte să fie schimbat în cel mai scurt timp...”³⁸.

Totuși au fost creștini din sat care au dat de veste de intenția celor trei privind reclamarea părintelui. Aceștia au trimis un memoriu (înaintea celor trei) către Episcopie luându-i apărarea, acuzându-l pe Augustin Pop că era beat, acesta repezindu-se iute la părinte spunându-i să se dezbrace de straiele cu care a slujit. Augustin Pop s-a certat în fața bisericii cu poporul afirmând că nu mai este nevoie de acest „popă”. Poporul, tot, a strigat: „Ție nu ți-a fi, dar ni-a fi nouă popă”. Credincioși care-l apărau pe părinte rugau forurile superioare bisericești să-i excludă pe cei trei din comitetul parohial și să fie aleși alții în locul lor deoarece numai cei trei sunt împotriva părintelui³⁹.

Protopopul Vasile al Clujului, conform dispozițiilor date de Episcopie, s-a deplasat la Feiurd-Pădureni făcând o inspecție amănunțită datorită intrigilor contra părintelui Bâznog care mocneau de multă vreme. „În Sfântul Altar – menționa părintele protopop – totul era în bună regulă... Nici nu-i aduce vreo învinuire altcineva decât cei trei veri: Augustin, Aurel și Gh. Pop... Pentru a-i prezenta în lumină adevărată prezint deci două rapoarte ale oficiului parohial, iar în detaliu îmi iau voie a arăta următoarele: Pop Augustin a manipulat până în 1927 toate averile parohiei (50 iugăre), dar în așa chip încât în fiecare moment l-aș fi putut da pe mâna Parchetului, folosind banii parohiei ca pe ai săi... I-am luat dreptul oricărui amestec în administrare și de aici necazul, creând felurite neajunsuri, încât a scandalizat toată parohia. De un an de zile

³⁷ „Renașterea”, Anul III, nr. 43, Cluj, 25 octombrie 1925, p. 5.

³⁸ A.A.V.F.C., Actul din 17 decembrie 1928.

³⁹ *Ibidem*, Actul nr. 40/7 decembrie 1928.

cer mereu credincioșilor să fie scos Augustin Pop din consiliul parohial, trăind în concubinaj, dar am căutat să potolesc indignarea unanimă. Când a început însă zidirea casei parohiale, credincioșii au văzut sabotarea lucrărilor din partea celor ce se cheamă Pop... Ce au făcut apoi acești oameni cu preotul lor se vede din rapoarte. Au pretins deci, credincioșii, schimbarea consiliului parohial vechi și au ales la 27 ianuarie a.c. un alt consiliu... Cantorul Câmpeanu, vinovat de tovărășia cu cei odioși, a fost și el înlocuit, căci el a funcționat până acum numai ca tolerat, dar nu numit. Nou alesul Șutea Vasile e un bun cântăreț și a avut slujba de cantor în mai multe parohii. Schimbările făcute la 27 ianuarie a.c. fiind legale și mai ales în interesul urmării oricărei neliniști din parohie le propun spre aprobare”⁴⁰.

În 14 mai 1929 părintele Antonie era mutat în parohia Chinteni, acest lucru reieșind dintr-o adresă a Protopopiatului Clujului în care învățătorul Mihai Sabău și-a depus cererea de hirotonire pe cale extraordinară și numirea de administrator parohial în această parohie⁴¹.

În 4 septembrie 1929, printr-o adresă către Episcopie, „întreaga parohie Feiurd-Pădureni a adus cele mai călduroase mulțumiri părintelui Bâznog pentru ajutorul dat parohiei” propunnd Episcopiei „recompensarea activității”⁴².

În ceea ce privește biserica, în anul 2010, prin stăruința părintelui paroh Simeon Cristurean, care a primit o finanțare de la Ministerul Cultelor, au început lucrările de restaurare și refacere a bisericii. Când au început lucrările – mărturisește părintele Simeon – a găsit ceva ce l-a șocat: „găuri pe icoanele de pe tâmplă, de pe iconostas și de pe boltă”. Acestea purtau stigmatul războiului din 1944, când pe dealul Pădurenilor a avut loc o bătălie⁴³.

Ca o completare a activității părintelui Antonie în această parohie, s-a găsit în evidențele Protopopiatului Cluj un tablou din care reieșea că în anul 1926 administra și parohia Câmpenești (Câmpenești-Coada Feleacului?)⁴⁴.

După aceea parohia Feiurd-Pădureni a fost administrată tot de părintele Antonie până la numirea unui preot titular pentru această parohie, după care a fost transferat la parohia Chinteni cu începere de la 1 ianuarie 1930⁴⁵.

⁴⁰ *Ibidem*, Actul din 7 februarie 1929.

⁴¹ *Ibidem*, Actul nr. 583/1929.

⁴² *Ibidem*, Actul nr. 995/1929.

⁴³ Simona VLASA, *art. cit.*

⁴⁴ A.A.V.F.C., Actul nr. 3290/28. IV. 1927.

⁴⁵ *Ibidem*, Actul Ministerului Cultelor nr. 249444 – 25 februarie 1930.

Parohia Chinteni

Începând cu 1 ianuarie 1930 se solicită recunoașterea ca preot pentru Parohia Chinteni a ieromonahului Antonie Bâznog, care fusese numit mai înainte pentru Parohia Libotin II, dar este revocată această numire, cunoscându-se primul paroh al noii Parohii Ortodoxe, reînființate în anul 1929, în persoana acestui călugăr. Acesta a desfășurat o intensă activitate pastoral-misionară în rândul credincioșilor, timp de nouă ani, până în 1939, când la data de 25 februarie trece la cele veșnice. Activitatea lui se desfășura între rugăciune și muncă, străduindu-se să vadă cât mai repede ridicată biserica, alergând pretutindeni pentru a strânge fonduri în acest scop.

Slujbele erau săvârșite în localul școlii. În această perioadă se desfășurau diverse activități cu tinerii care erau îndrumați de învățător, care era ortodox, în aceeași sală unde se săvârșea Sfânta Liturghie, fapt pentru care credincioșii uniți în frunte cu preotul provoacă disensiuni între credincioșii ortodocși și rugau să se intervină, prin intermediul notarului din sat, la Episcopia Ortodoxă ca să se oprească aceste lucruri⁴⁶.

Primul gând al părintelui Antonie, la sosirea în această parohie, a fost acela de a construi biserica atât de necesară pentru credincioșii ortodocși. A început demersurile la Episcopie pentru demararea lucrărilor. Pentru acest lucru P.S.Sa Episcopul Nicolae I-a împuternicit pe arhitectul episcopiei dr. Leo Bohățel ca în data de 22 iunie 1930 (duminică) să se deplaseze la Chinteni spre a da „informațiuni de cum să fie așezată biserica ce se va edifica și să întocmească un deviz după planul întocmit de domnia-sa și să fie acceptat de oameni, dar să nu fie costisitor”⁴⁷. Consiliul Eparhial din Cluj emite o publicație de licitație pentru darea în întreprindere a lucrărilor de zidire a Bisericii ortodoxe române din Chinteni pentru ziua de 30 august 1930, ora 10⁴⁸. Licităția este câștigată de Lapoși Andrei și Horvath Abel din satul Chidea, comuna Borșa (jud. Cluj), aceștia , imediat, începând construirea bisericii⁴⁹.

Paralel cu demersurile pentru construirea bisericii s-au declanșat lucrări de amenajare a cimitirului, fapt pentru care la 12 ianuarie 1930 are loc sfințirea acestuia. În oficiosul Episcopiei a fost publicat un comunicat că „sfințirea a avut loc în prezența unui public numeros... Cum în această comună avem credincioși numai de un an încoace, prin revenirea la legea străbună de la uniți, parohia stă sub organizare prin viul interes ce-l poartă Prea Sfințitul nostru episcop față de toți fiii săi sufletești.

⁴⁶ Pr. Simion ABRAHAM, *Monografia satului Chinteni*, cu un „Cuvânt înainte” de Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru MORARU, Cluj-Napoca : ART – Vision, 2004, p. 150.

⁴⁷ A.A.V.F.C., Actul nr. 4586 din 21 iunie 1930.

⁴⁸ „Renașterea”, Anul VII, Cluj, nr. 34, 24 august 1930, p. 7.

⁴⁹ Pr. Simion ABRAHAM, *op. cit.*, p. 151.

Parohia a fost împrăștiată cu loc pentru biserică și în curând se va înălța acolo un mare locaș al măririi lui Dumnezeu. În timpul din urmă parohia a primit un loc propriu pentru cimitir. Sfințirea cimitirului – a cărui act a premers săvârșirii Sfintei Liturghii – s-a făcut de părintele protopop misionar eparhial Gh. Oprean, asistat de părintele Cioare de la Episcopie și ieromonahul Antonie Bâznog, administrator parohial în Chinteni. După săvârșirea Sfintei Slujbe, părintele misionar a rostit o instructivă cuvântare ascultată cu mult interes din partea poporului adunat. Bătrânii încărunțiți de vremuri, abia ajung să cunoască adevărul, că singura biserică, care a păstrat neschimbată învățătura de credință și legea dată de însuși Fiul lui Dumnezeu, a fost și este Biserica Ortodoxă. Poporul drept-credincios a rămas vădit emoționat, iar delegații Episcopiei s-au întors satisfăcuți că li s-a dat ocaziune prielnică de a răspândi lumina adevărului și de a mângâia sufletele renăscute din Chinteni⁵⁰.

Biserica a fost ridicată într-un timp scurt astfel că a avut loc o sfințire provizorie. Această sfințire târnosire „s-a săvârșit în ziua de Duminică 6 decembrie 1931 prin delegatul Prea Sfinției sale, preotul Ioan Cociuban (Cociubaru ?), asistat de diaconul Vasile Bogdan și ieromonahul Antonie Bâznog. Răspunsurile liturgice au fost date de clericul Pavel Dabu și cântărețul Dumitru Comșa de la Episcopie și un grup de tineri și fete, instruiți de cantorul din Chinteni. Preotul Cociuban a rostit o frumoasă cuvântare, împărtășind credincioșilor binecuvântarea Prea Sfinției Sale. A lăudat în mod special jertfa de peste 100.000 de lei adusă de cuviosul ieromonah Antonie Bâznog, pentru ridicarea și înfrumusețarea acestei biserici. E o faptă într-adevăr vrednică de laudă. Acesta este al doilea călugăr, după ieromonahul Vasile Luncaș din Piatra-Fântânelelor (azi, județul Bistrița-Năsăud), care face o nouă danie, așa de însemnată cum a făcut și la Feiurdeni⁵¹.

În septembrie 1932 protopopul Vasile al Clujului solicită Episcopiei sfințirea bisericii din Chinteni, care e terminată și înzestrată cu cele strict necesare⁵². Despre acest eveniment în „Renașterea” se scria următoarele: „Vremea ploioasă ce ține de câteva zile ne-a făcut să plecăm indispuși, încredințați că mica serbare a sfințirii bisericii din Chinteni ne va fi stânjenită și urâtită de vreme. Până acolo a plouat cu întreruperi. O negură ivită în zare și un ochiu de cer ne-au dat puțină speranță. Speranța ca prin minune s-a realizat și-n mai puțin de un ceas după sosirea la biserică a Prea Sfinției Sale dr. Ioan Stroia, episcopul armatei, mandatarul episcopului nostru, cerul s-a înseninat și din noroasa ziuă, Duminică 30 octombrie s-a transformat într-o prea frumoasă zi de toamnă.

⁵⁰ „Renașterea”, Anul VIII, Cluj, nr. 4, 26 ianuarie 1930, p. 6.

⁵¹ *Idem*, Anul IX, Cluj, nr. 51, 13 decembrie 1931, p. 2.

⁵² Pr. Simion ABRAHAM, *op. cit.*, p. 151, apud A.A.V.F.C., Actul nr. 1067/1932.

P. S. Episcop Ioan, după ce a trecut pe sub o poartă triumfală frumos împodobită și cu inscripția „Bine este cuvântat cel ce vine în numele Domnului”, în fața bisericii – încă în picuri de ploaie – a fost întâmpinat de către protopopul VasIU, preoții Atanasie Popa, inspector școlar, Ioan Cioară, casier eparhial, diacon Vasile Bogdan, preot Titus Bonini și ieromonahul Antonie Bâznog, preotul locului, d-l notar Rogojanu și un grup mărișor de credincioși. Cuvântul de salut l-a rostit ieromonahul Antonie, exprimându-și bucuria că a sosit și această zi de mare sărbătoare pentru poporul drept-credincios de aici... Un simțit cuvânt de benevenire rostește și notarul comunei.

Prea Sfinția Sa a început slujba sfințirii, care decurge cu toată solemnitatea. Asistența tot crește, încât la intrare biserica devine neîncăpătoare. Slujba Sfintei Liturghii devine și mai înălțătoare prin răspunsurile date de corul Academiei Teologice sub conducerea prof. dr. Vasile Petrașcu. În cursul Liturghiei a fost hirotonit preot diaconul Traian Nicola.

La sfârșit P.S. Episcop Ioan rostește o frumoasă predică pe înțelesul ascultătorilor, reliefând donațiile și contribuțiile din care s-a ridicat acest sfânt locaș. Consiliul eparhial și îndeosebi ieromonahul Antonie Bâznog, care a jertfit până acum 120.000 de lei, apoi contribuția în natură a mănunchiului de credincioși care au făcut 600 de cărașii și muncă cu brațele.

A urmat stropirea cu apă sfințită și miruirea credincioșilor.

Ieșiți din biserică toți radioși ca și vremea frumoasă, care e comentată ca o minune provocată de însăși sărbătoarea sfințirii, contemplăm bisericuța frumușică la înfățișare și așezată la loc bun.

Toți oaspeții în frunte cu P. S. Ioan sunt invitați la o masă comună dată de parohieni în casa fruntașului Mureșan, fost primar și epitrop. La sfârșitul mesei se țin vorbiri din partea P. S. Ioan, preotului Bonini și d-l notar Rogojanu.

La ora două și jumătate ne-am reîntors la Cluj cu impresia precisă că prin această biserică credincioșii, reveniți la legea strămoșească, din Chinteni se vor tot înmulți formând cu timpul o puternică parohie în imediata vecinătate a Clujului⁵³.

Tot în timpul păstoririi părintelui ieromonah Antonie Bâznog, prin contribuția Centrului episcopal și a credincioșilor de aici, s-a ridicat casa parohială care există și astăzi, care în decursul timpului a suportat modificări și îmbunătățiri, fiind folosită ca locuință pentru preoții care au activat în această parohie⁵⁴. În același timp l-a ajutat pe fratele său (călugăr și el, s.n.) din Sângeorz-Băi în cumpărarea unui clopot pe care să fie inscripționat numele Bâznog, care, de asemenea, a construit o biserică.

Comunitatea ortodoxă din Chinteni păstrează vie amintirea părintelui Antonie (mai sunt puțini cei în vârstă care și-l amintesc cu drag) care a slujit cu vrednicie fiind

⁵³ „Renașterea”, Anul X, Cluj, nr. 45, 6 noiembrie 1932, p. 6.

⁵⁴ Pr. Simion ABRAHAM, *op.cit.*, p. 187.

numit pe drept cuvânt „călugărul neliniștit care cu traista pe umăr alerga pretutindeni să facă rost de bani, să-și vadă dorința împlinită, aceea de a ridica biserica. Unii chiar spun că avea un canon să ridice mai multe biserici, ori un legământ al său făcut în acest sens de a sluji lui Dumnezeu, jertfindu-se prin construirea de biserici (același lucru se spunea și despre fratele lui din Sângeorz-Băi, s.n.)⁵⁵.

Printr-o adresă a protopopului Vasiu al Clujului către Consiliul Eparhial era anunțată trecerea la cele veșnice în ziua de 25 februarie 1939 a ieromonahului Antonie Bâznog, fiind înmormântat la 27 februarie în Cluj. Mai departe părintele protopop menționează: „Am fost în ziua de 28 l.c. în parohia Chinteni unde am inventariat toate bunurile bisericesti. La noua casă parohială trebuie să se facă unele reparațiuni pentru ca să se poată așeza familia unui nou preot. Ținând seama de acest fapt că toată clădirea s-a făcut pe cheltuiala preotului Bâznog, iar parohia nu dispune de mijloace, am onoarea a propune să nu se întregească încă postul de preot, pentru ca venitele ce se realizează din arenda pământului să fie întrebuințate pentru lucrările necesare la casa parohială....

Preotul Antonie Bâznog a binemeritat pentru ostenele sale, ridicând biserică în Feiurd-Pădureni și Câmpenești, apoi în Chinteni, iar casă parohială în Feiurd-Pădureni și Chinteni. Realizări în care a pus agonisita proprie.

*L-am declarat ctitor al parohiei Chinteni și are dreptul la fondul de ajutor preoțesc pentru a i se ridica un monument cuvenit la mormântul său, am onoare a Vă ruga să binevoiți a reține spre acest scop suma de 20.000 lei din care să se poată ridica monumentul. Credincioșii din Chinteni deja au inițiat o colectă în acest scop*⁵⁶.

Despre trecerea la cele veșnice a părintelui Antonie s-a informat opinia publică prin foaia „Renașterea” care, printre altele, spunea despre părinte că „a fost fermecat de tânăr de frumusețea vieții monahicești. A mers pe jos la Muntele Athos, unde i s-a dat chipul monahicesc, greu de obținut în Ardeal. A vizitat și Ierusalimul. Reîntors în țară a muncit din straja dimineții până în noapte spre a înălța biserici și spre binele turmei care o păstorea... Modest și simplu, a muncit din tot sufletul și cu tot devotamentul pentru cauza sfântă. A trecut la cele veșnice la vârsta de 73 de ani, regretat de toți aceia care l-au cunoscut.

Serviciul înmormântării a fost oficiat de protopopul Vasiu, părintele Mușat, părintele Relea și diaconul Suciu. Răspunsurile au fost date de corul Academiei teologice, condus de d-l Vasile Petrașcu. Părintele Vasiu a elogiat munca răposatului ieromonah, evidențiind viața sa austeră și înfăptuirile mărețe⁵⁷.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 162.

⁵⁶ A.A.V.F.C., Actul nr. 441/1939.

⁵⁷ „Renașterea”, Anul XVII, Cluj, nr. 10, 5 martie 1939, p. 4.

La recomandarea protopopului Vasile s-a făcut de către avocatul Episcopiei, dr. Vasile Petrașcu, o inventariere a tuturor bunurilor ieromonahului Bâznog. Toată agonisita călugărului a fost stabilită la 350.378 de lei. Avându-se în vedere că toți călugării de pe raza Episcopiei Clujului faceau parte din soborul Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, se făcea recomandarea în a se deschide la caseria eparhială a unui cont nou sub numele „Lăsamântul ieromonahului Antonie Bâznog, proprietatea Mănăstirii Sfânta Ana”. S-a mai găsit și un testament lăsat „nepotului” său Flore Salvan, student la Academia Teologică Ortodoxă din Cluj, în care erau menționate, printre altele, că:

- lasă ca moștenire hainele cu vasele de la bucatărie și tot ce se află în casa parohială ca bunuri personale;

- dorința ca nepotul să se facă profesor și popă;

- lăsa creanțe bănești (din aceste creanțe va trimite celor trei frați ai săi din Sângeorz-Băi câte 50.000 de lei pentru fiecare, aceștia declarând, în scris, părintelui Bunea) ca să se îngrijească de înmormântare, în a-l îmbrăca în odăjdiile bisericești, să fie înmormântat la Cluj și să i se ridice o cruce la mormânt ;

- dorința lui ca nepotul să ajungă preot, să-l pomenească și să fie pomenit la Dumnezeu de preoții de la bisericile ce le-a făcut;

- făcea mențiunea că din banii strânși cât a fost la Feiurd, în Săcelul Maramureșului și Chinteni, la care a făcut și case parohiale, avea dorința de la aceștia ca să fie pomenit după moarte⁵⁸.

⁵⁸ A. A. V. F. C., Copie a testamentului din 25 februarie 1939.

„REVENIREA” LA ORTODOXIE ÎN ZONA NĂSĂUDULUI

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Studierea raporturilor dintre Biserică și Stat în perioada postbelică și a dimensiunilor represiunii îndreptate împotriva clerului este o întreprindere dificilă, având în vedere numeroasele obstacole cu care se confruntă cercetătorul în tentativa de a ajunge la documente relevante.

Însă pentru a surprinde cadrul în care au evoluat Bisericile din România după 1945 este aproape obligatoriu și analiza izvoarelor edite, mai ales a principalelor acte normative care au reglementat organizarea și funcționarea cultelor religioase⁵⁹.

Bazându-mă pe documente din arhivele clujene și bistrițene, din colecția de periodice a Bibliotecii Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca voi încerca să ofer o imagine cât mai aproape de adevărul istoric în ceea ce privește mecanismul de funcționare a Statului și Bisericii Ortodoxe Române în relațiile cu Biserica Română Unită.

Într-o primă fază, aceea de tranziție către un regim totalitar (1944-1948), fie că a fost vorba de Gheorghe Gheorghiu Dej, Vasile Luca, Emil Bodnăraș, Petre Constantinescu-Iași, Petru Groza, cu toții au avut un rol însemnat în privința politicii religioase⁶⁰.

Odată cu întronizarea patriarhului Iustinian Marina s-a început colaborarea cu guvernării comuniste pentru lichidarea Bisericii Române Unite. Încă înainte de a deveni locotenent de patriarh, la 8 februarie 1948, Iustinian afirma că „revenirea” la ortodoxie a greco-catolicilor din Ucraina este o faptă care „îi onorează” și adaugă că „noi, românii, simțim un mare regret că asemenea gest n-a fost făcut de clerul și poporul Bisericii Unite din Ardeal nici după Unirea din 1918 și nici după Unirea din 1944, deși Unirea lor cu Roma s-a făcut cu o sută de ani mai târziu. Sunt în așteptarea trezirii patriotismului lor – cel pentru dreapta pildă dată de sora lor într-o Unire cu Roma, fosta Biserică Unită din Ucraina”⁶¹.

Autoritățile au încercat în zadar să convingă măcar un prelat greco-catolic să accepte „revenirea” la ortodoxie. Un document de arhivă sugerează că, la finele lunii

⁵⁹ RAPORT FINAL – *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, p. 258.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 260.

⁶¹ CRISTIAN VASILE, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2005, p. 203 apud IUSTINIAN (MARINA), *Apostolat social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, Ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1949, p. 113.

ianuarie 1948, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu a fost chemat la București unde i s-a propus să fie numit patriarh al Bisericii Ortodoxe Române dacă va trece mai întâi la ortodoxie⁶².

După o întâlnire cu Stanciu Stoian, ministrul cultelor, derulată la 20 septembrie 1948, a doua zi dr. Petru Groza l-a întrebat surâzând: „Vrei să fii mitropolit la Iași?” (bineînțeles, ortodox, care era vacant). Atunci episcopul greco-catolic Iuliu Hossu i-a răspuns: „D-le prim-ministru, credința noastră este viața noastră”⁶³.

La date de 6 iunie 1948 ÎPS Iustinian, în cuvântarea rostită cu prilejul instalării în scaunul de patriarh, a adresat credincioșilor greco-catolici, clerici și mireni, o chemare stăruitoare de părinte iubitor, îndemnându-i ca să rupă pecetea uniunii cu Roma papală și să se întoarcă la sânul Bisericii mame⁶⁴.

De asemenea ÎPS Mitropolit Nicolae al Ardealului, în ziua de 15 mai 1948, pe Câmpia Libertății, cu prilejul sărbătoririi centenarului revoluției ardelenice de la 1848, făcuse un călduros apel către clerul și poporul greco-catolic din Transilvania, de a reveni la sânul Bisericii Ortodoxe⁶⁵.

Decretul nr. 177 din 4 august 1948, în fapt noua Lege a cultelor, împrumuta formulări și concepte din legislația sovietică. Acest decret pleca de la prezumția de vinovăție a tuturor cultelor, deși garanta formal libertatea de conștiință și libertatea religioasă de pe tot cuprinsul Republicii Populare Române⁶⁶. În prealabil la data de 2 august 1946 s-a emis un decret care prevedea „trecerea în proprietatea Statului a bunurilor bisericești, congregațiilor, comunităților sau particularilor ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional”⁶⁷. Din județul Năsăud au trecut în proprietatea Statului: Școala romano-catolică din Rodna, Liceul Teotretic „George Coșbuc” al Fondurilor Grănicerești din Năsăud, Școala normală mixtă a acelorași Fonduri, Școala primară confesională a cultului adventist Năsăud ș.a.⁶⁸.

⁶² *Ibidem*, p. 205.

⁶³ *Ibidem*, pp. 205-206 apud IULIU HOSSU, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului Iuliu Hossu*, ediție îngrijită de preot Silviu Augustin Prunduș, Cluj-Napoca, Casa de Editură Viața Creștină, 2003, p. 81.

⁶⁴ GHEORGHE I. MOISESCU, *Întregirea Bisericii românești din Transilvania*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, Anul LXVI (1948), nr. 9-10, septembrie-octombrie, p. 413.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 414.

⁶⁶ MONITORUL OFICIAL, partea I, nr. 177/4 ianuarie 1948, anul CXVI, p. 6392.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 6324.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 6337.

În ziua de 1 octombrie s-au adunat la Cluj, în sala liceului „G. Barițiu”, 38 de protopopi și preoți delegați ai clerului și poporului greco-catolic de pe tot întinsul Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, spre a cerceta în sobor duhovnicesc, această „stare dureroasă a sufletului ardelean, care de două veacuri și jumătate trăiește în dezbinare duhovnicească”⁶⁹.

S-a format biroul, s-au citit și verificat împuternicirile celor 38 de delegați din 22 de județe, precum și adeziunile date de cei 430 de canonici, protopopi și preoți pentru întoarcerea lor la Biserica Ortodoxă și ruperea legăturilor de orice fel cu Roma papală⁷⁰.

Primul care a luat cuvântul a fost protopopul Traian Belășcu. Din partea delegaților a luat cuvântul protopopul Sabin Truția. Cel din urmă a vorbit preotul George Zagrai, îndrumând pe delegați ca să primească și să iscălească „Apelul” și „Proclamația” făcute în numele celor 430 de preoți prin care se cere revenirea tuturor clericilor și credincioșilor greco-catolici în sânul Bisericii Ortodoxe Române⁷¹.

După iscălirea acestor două documente istorice, s-a propus delegaților (aceștia au aprobat) ca protopopii și preoții prezenți la această adunare să plece împreună la București spre a se înfățișa Sinodului și Patriarhului Iustinian „Proclamația de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe Române. Delegația de la Cluj a sosit la București în după-amiaza zilei de sâmbătă 2 octombrie 1948”⁷².

Duminică 3 octombrie s-a ținut o slujbă la Biserica „Sfântul Spiridon Nou”, în care s-a citit „Actul sinodal” de „revenire” în sânul Bisericii Ortodoxe Române.

La data de 11 octombrie Episcopia Ortodoxă din Cluj a transmis o circulară tuturor protopopilor în care se dispunea:

- în toate bisericile din cuprinsul eparhiei se vor face în cea mai apropiată Duminică, după Sfânta Liturghie, slujbe de mulțumită lui Dumnezeu pentru bucuria reîntregirii bisericii strămoșești. Cu acest prilej preoții vor tâlcui poporului credincios însemnătatea praznicului bisericesc și național și vor citi „Declarația” și „Apelul” fraților preoți uniți reveniți la Ortodoxie;

- frații preoți trecuți vor rămâne în subordinea protopopului lor;

- în ceea ce privește trecerea, ea se poate face la primăria locală, atât individual cât și colectiv. În amândouă cazurile credincioșii majori vor semna cu mâna lor declarația de trecere;

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 414-415.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 415.

⁷¹ *Ibidem*, p. 420.

⁷² *Ibidem*, pp. 424-425.

- toți cei ce vor mai avea nevoie de vreo lămurire în privința aceasta, o vor cere de la Episcopie⁷³.

La data de 13 octombrie se mai trimite către protopopiate, ca și completare la circulara de mai sus, o adresă prin care se cerea a se trimite de urgență tabloul fraților preoți care au trecut de curând la biserica ortodoxă. De asemenea se specifica că „ne veți arăta, pe parohii, și numărul lor total din parohie”⁷⁴.

În data de 14 octombrie 1948 li se atrăgea atenția în ceea ce privește cazurile în care credincioșii parohiilor greco-catolice trecuți la ortodoxie, iar preoții lor nu trec. În aceste cazuri se vor lua măsuri imediate să nu rămână nicio Duminică fără Sfânta Slujbă și fără îngrijirea sufletească necesară⁷⁵.

La data de 15 octombrie 1948 Episcopia din Cluj trimite o notă telefonică tuturor protopopilor din capitalele de județ să ia legătură cu prefectii și cu „Comitetul Județean pentru Reîntregirea Bisericii” pentru a aplica și a raporta de urgență:

- numele protopopilor și preoților reveniți la biserica strămoșească;
- numele parohiilor în care au trecut numai enoriașii, cu procentul trecerilor;
- protopopii, preoții și parohiile trecute să facă raport la Episcopie și Ministerul Cultelor;
- să se facă formele legale pentru trecerea atât a persoanelor la ofițerul stării civile, cât și a averii prin proces verbal de preluare și predare;
- pe duminică 17 octombrie a.c. să aibă fiecare parohie trecută slujitor, în cazul că nu a trecut preotul. Dacă a trecut și protopopul sau preotul acesta rămâne în toate drepturile unui slujitor ortodox, raportându-se spre a-i face confirmare;
- unde va fi necesar se va raporta telefonic spre a cunoaște situația imediată, având nevoie să cunoaștem toate datele până la 21 octombrie a.c.,
- pe date de 21 octombrie a.c. va fi adunarea de la Alba-Iulia pentru reîntregirea Bisericii, unde vor trebui să participe delegați din fiecare parohie, de preferință preotul și un mirean. Pot merge toți doritorii având reducere 50% pe CFR⁷⁶.

La data de 16 octombrie 1948 Episcopia Ortodoxă Română din Cluj făcea cunoscută prima listă a protopopilor și preoților greco-catolici de pe teritoriul acestei eparhii care au trecut la ortodoxie. Din județul Năsăud au trecut: George Zagrai-Bistrița Bârgăului, Bârsan Ioan-Lechința, Iudean Ioan-Vermeș, Valer Henciu-Telciu I, Emil Demian-Coșbuc, Ioan Seplecan-profesor Năsăud, Oltean Victor-Șieut ș.a.⁷⁷.

⁷³ A.A.V.F.C., Documentul nr. 4610 din 11 octombrie 1948.

⁷⁴ *Ibidem*, Documentul din 13 octombrie 1948.

⁷⁵ *Ibidem*, Documentul din 14 octombrie 1948.

⁷⁶ *Ibidem*, Documentele nr. 4766 și 4767 din 15 octombrie 1948.

⁷⁷ RENAȘTEREA, Anul XXVI; Cluj, nr. 41-42, 16 octombrie 1948, p. 4.

La nivelul județului nostru s-a format „Comisiunea județeană de unificare a Bisericilor românești”. S-a întocmit un tablou cu preoții greco-catolici din județul Năsăud care au revenit la ortodoxie până la 1 decembrie 1948, când s-au încheiat lucrările unificării. Amintim aici pe: Zagrai George-Bistrița Bârgăului, Damian Emil-Coșbuc, Seplecan Ioan-profesor Năsăud, Ștefănuțiu Emil-profesor Năsăud, Buta Nechifor-Lunca, Coruț Titus-Ilva Mare I, Bolog Ioan-Ilva Mare II, Chitul Iacob-Năsăud II, Irini Emil-Rebrișoara I, Mihalca Ioan-Rebrișoara II, Tofan Petru-Nepos, Andresi Virgil-Sângeorz Băi II, Zagrai Petre-Mititei, Moraru Iuliu-Salva, Bulbuc Ovidiu-Măgura Ilvei, Rusu Bazil-Ilva Mică, Buzilă Traian-Feldru, Ilieșiu Ioan-Poiana Ilvei, Vălean Gavril-Gersa, Coruț Ioan-învățător Maieru, Scridon Ioan-Mocod, Mureșan Ștefan-Rebra, Iuliu Pop-Maieru, Ciocârlă Emil-Parva ș.a.

Totodată s-a întocmit și un tablou cu preoții greco-catolici din județul Năsăud care au refuzat semnarea pentru unificare până la 1 decembrie când s-au încheiat lucrările unificării. În acest tablou îi regăsim pe: Sângeorzan Ioan-Bistrița, Buzilă Traian-Feldru (îl regăsim și la cei trecuți, probabil din oficiu, s.n.), Sângeorzan Lazăr-Ilva Mare, Sângeorzan Ioan-Rodna, Timiș Simion-Rodna, Buga Antoniu-Sângeorz Băi, Pop Gavrilă-Șanț, Chita Liviu-Runcul Salvei, Pop Simion-vicar Năsăud, Pop Grigore-Telciu, Mititean Vasile-Nimigea de Jos⁷⁸.

Această comisie, prezidată de Octavian Cosmuța și având secretar pe profesorul Nicolae Mute, a mai întocmit o situație cu reîntregirea din județul Năsăud de la începutul campaniei de unificare și până la data de 1 decembrie 1948 când s-au încheiat lucrările unificării, situație făcută în trei etape, după cum urmează:

1. XI. 1948: - 92 parohii existente, 52 trecute, procent 56%;
 - 7 filii existente, 7 trecute, procent 100%;
 - 93 preoți existenți, 68 trecuți, procent 75%;
 - 112.786 credincioși existenți, 54.393 trecuți, procent 49%.
21. XI. 1948: - 92 parohii existente, 64 trecute, procent 69 %;
 - 7 filii existente, 7 trecute, procent 100 %;
 - 93 preoți, 74 trecuți, procent 79 %;
 - 112.786 credincioși, 68.200 trecuți, procent 61 %.
28. XI. 19148: - 92 parohii, 88 trecute, procent 95 %;
 - 7 filii, 7 trecute, procent 100 %;
 - 93 preoți, 82 trecuți, procent 89 %;
 - 112.786 credincioși, 103.825 trecuți, procent 93 %⁷⁹.

Am vrut să scot la iveală câteva date privind desființarea Bisericii Române Unite, de pe meleagurile năsăudene, care a fost pusă în aplicare de aparatul de stat. Evident,

⁷⁸ *Ibidem*, Documentul nr. 46/1948.

⁷⁹ *Ibidem*, Documentul nr. 45 din 1 decembrie 1948 întocmit la Bistrița.

Biserica Ortodoxă Română are și ea partea ei de vină morală pentru actul din 1948 privind desființarea unei Biserici surori. Rămâne de cercetat dacă, peste ani, judecând retrospectiv, patriarhul Iustinian i-ar fi spus într-adevăr istoricului Ion Dumotru-Snagov: „Am făcut o mare prostie prin acceptarea desființării Bisericii Greco-Catolice”⁸⁰.

⁸⁰ CRISTIAN VASILE, *op. cit.*, p. 206, conform relatării ÎPS Nicolae Corneanu în cadrul emisiunii „Idei în libertate”, TVR Cultural, 26 februarie 2004 (realizator H-R. Patapievici)

ULTIMA SCRISOARE A STUDENTULUI OCTAVIAN ALEXI ARESTAT LA 15 MAI 1948⁸¹

Pitești, 6 octombrie 1949

Dragii mei,

Simt că sfârșitul se apropie, boala care am primit-o mi-a distrus sănătatea.

Dumnezeu să mă aibă sub ocrotirea lui nemărginită. N-am putere să scriu cu mână câteva rânduri.

Prietenul meu de suferință și luptă mă ajută și am speranța ca, dacă va scăpa cu viață, vă va trimite această dorință a mea.

E iarnă. Pe geam văd picuri înghețați și-mi aduc aminte de casa părintească, pe care nu am speranța să o mai văd.

Vă rog, dacă veți găsi rămășițele mele pământești, să le puneți alături de părinții și strămoșii mei.

Aș dori ca, lângă mine, să fiți voi, scumpii mei frați și surori. Dacă nu e posibil, nu plângeți pierderea mea și încercați să mă uitați, căci am căzut luptând pentru viitorul vostru și al copiilor voștri.

Prin despărțirea noastră s-a făcut un gol în rândul luptătorilor și în familie, dar alții vor duce mai departe lupta, că victoria este a noastră.

Rămas bun, scumpii mei, ultima mea dorință este să faceți în așa fel ca trupul meu să se odihnească alături de cei care mi-au dat viață, m-au crescut și iubit.

Mai bine este așa. Dumnezeu va aduce ziua eliberării, să știți pe cine trebuie să pedepsiți. Acei ce vor rămâne nu vor lăsa nepedepsită trădarea, că a fost trădare.

Se vor prezenta unii care vor putea fi răsplătiți și totodată vă vor da relații. Unul cu numele C., iar altul cu M., mai mult nu pot să scriu.

Adio, Octavian⁸².

⁸¹ OCTAVIAN ALEXI – o existență tragică. *Omagiu – comemorare 15 mai 2009*, Aula Magna a Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca. La 60 de ani de la trecerea în eternitate a celui ce a fost OCTAVIAN ALEXI, studentul martirizat în închisoarea Pitești la 26 decembrie 1949.

⁸² Această scrisoare a fost publicată de Ion Gavrilă Ogoranu într-una din cărțile sale *Și brazii se frâng, nu-i așa ?*, fiind vorba de Crișan C., Cluj, str. Câmpina 94, Ilieș, Botea; A mai apărut Mircea Vlădică, *Octavian Alexi – o existență tragică*, Editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2000.

CONFISCAREA BUNURILOR PERSONALE ALE PROF. UNIV. DR. GAVRIL SCRIDON DE CĂTRE REGIMUL COMUNIST

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Odată cu instaurarea regimului comunist s-a trecut la confiscarea bunurilor tuturor celor cu o stare materială bună. Asemenea lucruri s-au petrecut și în Sângeorz-Băi. Prezentăm în continuare un document găsit în Arhivele din Bistrița privitor la profesorul universitar doctor Gavril Scridon din care reiese cum i-au fost confiscate bunurile personale ale distinsului filolog. Din acest document reiese că distinsul dascăl a făcut memorii către Sfatul popular al Regiunii Rodna⁸³, precum și către redacția oficiosului comunist *Scânteia*⁸⁴. Sfatul Popular al regiunii Rodna a trimis spre rezolvare această problemă Sfatului Popular din Sângeorz-Băi, care-i va elibera un certificat comunal. În ceea ce privește memoriul depus la *Scânteia*, n-a primit niciun răspuns. În cele ce urmează redăm conținutul acestui document:

Se certifică, de noi, Sfatul popular al comunei Sângeorz-Băi, raionul Năsăud, regiunea Rodna că:

1. Tovarășul profesor Scridon Gavril, la data de 20 aprilie 1950, dată când s-a făcut naționalizarea imobilelor, locuia împreună cu familia sa în imobilul cu nr. 858, imobil care s-a naționalizat.

2. Imobilul mai sus amintit n-a fost niciodată proprietatea familiei Scridon, nici a soacrei lui, văduva Ana Șorobetea, nici a soțului acesteia, decedatul profesor Aurel Șorobetea.

3. Imobilul a fost trecut în inventarul de naționalizare din 20 aprilie 1950, din greșeală, pe numele lui Șorobetea Aurel.

4. În urma acestei greșeli, odată cu naționalizarea imobilului de mai sus, au fost naționalizate și bunurile personale ale familiei Scridon, haine, care n-au fost încă restituite familiei, deși s-au făcut nenumărate contestații.

⁸³ Direcția Județenă a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond *Sfatul popular al regiunii Rodna*. *Legea Nr. 5 din 7 septembrie 1950* pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului R.P.R, împărțea teritoriul României în: regiuni, raioane, orașe, comune. Regiunea era unitatea teritorial administrativ-economică delimitată teritorial, pe care se sprijinea direct organele centrale de stat (art.3). Raionul era unitatea teritorială, operativă din punct de vedere economic, politic, administrativ, având în subordine orașele de subordonare raională și comunele (art. 6). Se înființau 28 de regiuni, printre care și regiunea Rodna, având în componența sa 4 raioane: Bistrița, Beclean, Năsăud și Vișeu. Reședința regiunii, respectiv orașul Bistrița a fost declarat oraș de subordonare regională. Sfera de activitate era complexă, cuprinzând practic toate domeniile de activitate, urmărindu-se o centralizare a activității la nivelul regiunii. În urma *Decretului Nr.331/1952*, Regiunea Rodna s-a desființat

⁸⁴ *Ibidem*, Document nr. 1823/1952

5. Familia tovarășului Scidon Gavril a locuit în imobilul nr. 858, nu ca proprietar, ci ca tolerat.

6. Imobilul amintit a fost proprietatea tavarășei Laura Buia, născută Chintean, soția ing. dr. Emil Buia, directorul Regionalei de Drumuri și Poduri Cluj. Acest lucru reiese și din foaia nr. 370 a C.F. Rodna, nr. topo 720/721.

7. Din cercetările noastre reiese că bunurile personale naționalizate, pe care le solicită familia ca fiind ale ei, nu provin din exploatare, nu depășesc nevoile unei familii și au aparținut familiei Scridon, nefăcând parte din inventarul casei care s-a naționalizat.

Am eliberat prezentul certificat comunal pentru a-i servi familiei Scridon la obținerea bunurilor personale care s-au naționalizat din greșeală.

Sângeorz-Băi, la 14 septembrie 1951⁸⁵.

⁸⁵ *Ibidem*, Document nr. 233/1951.